

۳۴

۶۱۷

سی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

كتاب خلاصة

مشتمل على فروع
برأيها أطفال مكانه ومدارسه

أحمد الله

فعلها بغيره من الأبد والعهود
فخر الدين شفايي

الكتاب الثاني
مختار من أفضا

فرد فقر كتيب كتاب

11132

دفتر اولی

۴۶۷۸۵۷

کتاب خلاصه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مصدّر در اصطلاح کلمه را میگویند که در آخر

معنی فارسی زوال و فون یا نا و فون باشد چون **صن**

که بمعنی در قتل که بمعنی کثرت است و از ص کنه و جبر ^{میکنند}

ماضی گذشته امر فرمودن

مستقبل آیند نهی نداشتن

اسم فاعل کنند بحکم انکار کردن

اسم مفعول کرده شده نفی نیست کردن

استفهام طلب فهم کردن

روای هر یک از این نه وجه چهارده صیغه است سوا

دَفْعَةُ الْوَلِي

اسم فاعل واسم مفعول که هر یک را شن صیغه است و از

این چهارده صیغه سه صیغه برای مغایب مذکر است

و سه صیغه برای مغایبه مؤنث و سه صیغه برای مخاطب

مذکر و سه صیغه برای مخاطبه مؤنث و یک صیغه برای

متکلم و حده و یک صیغه برای متکلم مع الغیر از این قرار

فعل ما مضی

سه صیغه مغایب مذکر سه صیغه مغایبه مؤنث

ضَرَبَ مَفْرَد ضَرَبَ مَفْرَدَة

ضَرَبَا تَشْبِیه ضَرَبَتَا تَشْبِیه

ضَرَبُوا جَمْع ضَرَبْنَ جَمْع

سه صیغه مخاطب مذکر سه صیغه مخاطبه مؤنث

ضَرَبْتَ م ضَرَبْتِ م

ضَرَبْتَا ت ضَرَبْتِی

ضَرَبْتُمْ ج ضَرَبْتِنَّ ج

وَقَدْ أَفْلَحَ

ع

منكلم وحده منكلم مع الغير

ضَرَبْتُ ضَرَبْنَا

سبعة مقاييل مَسْقِل سبعة مقاييل مؤنث

يَضْرِبُ تَضْرِبُ م

يَضْرِبَانِ تَضْرِبَانِ ت

يَضْرِبُونَ يَضْرِبْنَ ج

سبعة مقاييل مخاطب مذكر سبعة مقاييل مخاطبة مؤنث

تَضْرِبُ تَضْرِبْنَ م

تَضْرِبَانِ تَضْرِبَانِ ت

تَضْرِبُونَ تَضْرِبْنَ ج

منكلم وحده منكلم مع الغير

أَضْرِبُ تَضْرِبُ

اَسْمَرُ قَاعًا

سبعة مقاييل مذكر سبعة مقاييل مؤنث

فَتْحُ الْأَوَّلِ

ضَارِبٌ	م	ضَارِبَةٌ	م
ضَارِبَانِ	ت	ضَارِبَتَانِ	ت
ضَارِبُونَ	ج	ضَارِبَاتٌ	ج
اسْمُ مَفْعُولٍ			

مَضْرُوبٌ	م	مَضْرُوبَةٌ	م
مَضْرُوبَانِ	ت	مَضْرُوبَتَانِ	ت
مَضْرُوبُونَ	ج	مَضْرُوبَاتٌ	ج
اِمْرَءٌ			

لِضَرْبٍ	م	لِضَرْبَةٍ	م
لِضَرْبَانِ	ت	لِضَرْبَتَانِ	ت
لِضَرْبُونَ	ج	لِضَرْبَاتٍ	ج

دفعه اولی

سہ صیفہ مخاطب ملنکر سہ صیفہ مخاطبہ مؤنث

م	اَضْرِبْ	م	اَضْرِبْ
ت	اَضْرِبَا	ت	اَضْرِبَا
ج	اَضْرِبُوا	ج	اَضْرِبُوا
متکلم مع الغیر	لِضْرَبْ	متکلم وحده	لِاَضْرِبْ

فہی

سہ صیفہ متغایب ملنکر سہ صیفہ متغایبہ مؤنث

م	لَا تَضْرِبْ	م	لَا تَضْرِبْ
ت	لَا تَضْرِبَا	ت	لَا تَضْرِبَا
ج	لَا تَضْرِبُوا	ج	لَا تَضْرِبُوا

سہ صیفہ مخاطب ملنکر سہ صیفہ مخاطبہ مؤنث

م	لَا تَضْرِبْ	م	لَا تَضْرِبْ
ت	لَا تَضْرِبَا	ت	لَا تَضْرِبَا
ج	لَا تَضْرِبُوا	ج	لَا تَضْرِبُوا

متکلم

درم اولی

منکلم واحد لا اضرب متکلم مع الغير لا تضرب
حجده

سه صیغه معایب مذکر	سه صیغه معایب مؤنث
لم تضرب م	لم تضرب م
لم تضربا ت	لم تضربا ت
لم تضربوا ج	لم تضربوا ج
سه صیغه مخاطب مذکر	سه صیغه مخاطب مؤنث
لم تضرب م	لم تضرب م
لم تضربا ت	لم تضربا ت
لم تضربوا ج	لم تضربوا ج
منکلم واحد لراضی	منکلم مع الغير

نهی

سه صیغه معایب مذکر	سه صیغه معایب مؤنث
لا تضرب م	لا تضرب م

دعوات اولی

ت	لَا تَضْرِبَانِ	ت	لَا يَضْرِبَانِ
ج	لَا يَضْرِبُونَ	ج	لَا يَضْرِبُونَ
هـ	صِفَةُ خَاطِبٍ مُؤَنَّثٍ	هـ	صِفَةُ خَاطِبٍ مُؤَنَّثٍ
م	لَا تَضْرِبَنَّ	م	لَا تَضْرِبَنَّ
ت	لَا تَضْرِبَانِ	ت	لَا تَضْرِبَانِ
ج	لَا تَضْرِبَنَّ	ج	لَا تَضْرِبُونَ
م	مُسْكَمٌ مَعَ الْغَيْرِ لَا تَضْرِبُ	م	مُسْكَمٌ وَحْدَهُ لَا تَضْرِبُ

اَسْتَفْهَامُ

هـ	صِفَةُ خَاطِبٍ مُؤَنَّثٍ	هـ	صِفَةُ خَاطِبٍ مُؤَنَّثٍ
م	هَلْ تَضْرِبُ	م	هَلْ تَضْرِبُ
ت	هَلْ تَضْرِبَانِ	ت	هَلْ تَضْرِبَانِ
ج	هَلْ تَضْرِبَنَّ	ج	هَلْ تَضْرِبُونَ
هـ	صِفَةُ خَاطِبٍ مُؤَنَّثٍ	هـ	صِفَةُ خَاطِبٍ مُؤَنَّثٍ
م	هَلْ تَضْرِبُ	م	هَلْ تَضْرِبُ

دُومَةُ ثَانِيَةٍ

هَلْ تَضَرَّبَانِ ت هَلْ تَضَرَّبَانِ ت

هَلْ تَضَرَّبُونَ ج هَلْ تَضَرَّبُونَ ج

مُتَكَلِّمٌ وَحْدَهُ مُتَكَلِّمٌ مَعَ الْغَنِيِّ

هَلْ أَضْرَبُ هَلْ تَضَرَّبُ

دُومَةُ ثَانِيَةٍ

ضَرَبَ يَعْنِي زِدْ يَكْرُدْ غَائِبٌ دُرْزْمَانِ كَذَشْتَه

ضَرَبَا يَعْنِي زِدْ دُو مَرْدَانِ غَائِبٌ دُرْزْمَانِ

كَذَشْتَه الْفَ عِلَامَتِ تَشْنِيَه وَخَمِيرًا عَلَت

ضَرَبُوا يَعْنِي زِدْ تَكْرُوه مَرْدَانِ غَائِبٌ دُرْزْمَانِ

كَذَشْتَه اَوْ عِلَامَتِ جَمْعِ مَذْكُورِ وَخَمِيرًا عَلَت وَخَمِيرًا مِنْ اَوَّلِ

ضَرَبْتُ يَعْنِي زِدْ يَكْرُنْ غَائِبَه دُرْزْمَانِ كَذَشْتَه اَوْ

مَا كُنْزَ عِلَامَتِ تَانِيَتِ مَتَّ خَمِيرًا عَلَت

ضَرَبْتُا يَعْنِي زِدْ دُرْزْمَانِ غَائِبَه دُرْزْمَانِ

كَذَشْتَه وَالْفَ عِلَامَتِ تَشْنِيَه وَخَمِيرًا عَلَت

فَرْقَةُ ثَانِيَةٍ

ضَرْبُ بَيْنٍ يَعْنِي زِدْدًا كَرُوهُ زَنَانٍ غَائِبَةٍ دَوْرَمَانٍ كَدُشْتِه

وَبَوْنٍ عَلَامَتُ مَجْمَعِ مَوْنَتَانِ وَضَمِيرُ فَاعِلٍ اسْت

ضَرْبُ بَيْنٍ يَعْنِي زِدْدِي تَوْبَتِ مَرْدٍ حَاضِرٍ دَر زَمَانِ كَدُشْتِه

وَتَاءُ مَفْتُوحَةٍ عَلَامَتُ مَفْرَدٍ مَخَاطِبِ مَذْكُورِ ضَمِيرُ فَاعِلٍ اسْت

ضَرْبُ بَيْنَا يَعْنِي زِدْدِ شَمَا دَوْرَمَانٍ حَاضِرٍ دَر زَمَانِ كَدُشْتِه

وَتَاءُ عَلَامَتُ تَشْبِيهِ مَخَاطِبِ مَذْكُورِ ضَمِيرُ فَاعِلٍ اسْت

ضَرْبُ قَبِيمٍ يَعْنِي زِدْدِ شَمَا كَرُوهُ مَرْدَانِ حَاضِرٍ دَر زَمَانِ

كَدُشْتِه وَتَمَّ عَلَامَتُ مَجْمَعِ مَذْكُورِ مَخَاطِبِ وَضَمِيرُ فَاعِلٍ اسْت

ضَرْبُ بَيْنٍ يَعْنِي زِدْدِي تَوْبَتِ بَيْنِ حَاضِرٍ دَر زَمَانِ كَدُشْتِه وَتَاءُ

مَكْسُورَةٍ عَلَامَتُ مَفْرَدٍ مَوْنَتِ حَاضِرٍ وَضَمِيرُ فَاعِلٍ اسْت

ضَرْبُ بَيْنَا يَعْنِي زِدْدِ شَمَا دَوْرَمَانِ حَاضِرٍ دَر زَمَانِ كَدُشْتِه

وَتَاءُ عَلَامَتُ تَشْبِيهِ مَخَاطِبِ مَوْنَتِ وَضَمِيرُ فَاعِلٍ اسْت

ضَرْبُ بَيْنٍ يَعْنِي زِدْدِ شَمَا كَرُوهُ زَنَانِ حَاضِرٍ دَر زَمَانِ

كَدُشْتِه وَتَمَّ عَلَامَتُ مَجْمَعِ مَوْنَتِ وَضَمِيرُ فَاعِلٍ اسْت

دُفْعَةُ ثَانِيَةٍ

۱۱

ضَرَبْتُ بِعَيْنِي ذِمًّا مِنْ دَرِّ زَمَانٍ كَدِشْتَهُ زَمَاءُ مَضْمُونِهِ

علامت متکلم و ضمیر فاعل است

ضَرَبْتُ بِعَيْنِي ذِمًّا مِنْ دَرِّ زَمَانٍ كَدِشْتَهُ زَمَاءُ مَضْمُونِهِ فاعل است

فعل مستعمل

يَضْرِبُ بِعَيْنِي مِزْنَةً يَكْرُدُ غَايِبٌ دَرِّ زَمَانٍ اَیْنَد

يَضْرِبُ بِأَنْ يَضْرِبُ بِعَيْنِي مِزْنَةً دَوْرْدَانِ غَايِبٌ دَرِّ زَمَانٍ اَیْنَد

الف علامت تشبیه و ضمیر فاعل است و فون علامت دفع است

يَضْرِبُونَ بِعَيْنِي مِزْنَةً كَرُوْهُ مَرْدَانِ غَايِبٌ دَرِّ زَمَانٍ اَیْنَد

واو علامت جمع مذکر و ضمیر فاعل است و فون علامت فعل است

يَضْرِبُ بِعَيْنِي مِزْنَةً يَكْرُدُ غَايِبٌ دَرِّ زَمَانٍ اَیْنَد

يَضْرِبُ بِأَنْ يَضْرِبُ بِعَيْنِي مِزْنَةً دَوْرْدَانِ غَايِبٌ دَرِّ زَمَانٍ اَیْنَد

والف علامت تشبیه و ضمیر فاعل و فون عوض دفع است

يَضْرِبُونَ بِعَيْنِي مِزْنَةً كَرُوْهُ زَمَانِ غَايِبٌ دَرِّ زَمَانٍ اَیْنَد

اینکه و فون علامت جمع و ضمیر فاعل است

قَضَرُوبُ یعنی میرنے تو بیکر و حاضر در زمان آیند و غا

مستراست که غیر میشود از او بهر (انت)

قَضَرُوبَانِ یعنی میرنید شما و مردان حاضر در زمان

آیند و الف علامت تشبیه و ضمیر فاعلتی نون علامت فاع

قَضَرُوبُونَ یعنی شما گروه مردان حاضر در زمان آیند

و او علامت جمع مذکر و ضمیر فاعلتی نون علامت فاع است

قَضَرُوبَانِ یعنی میرنے تو بیکر و حاضر در زمان آیند و

ساکنه علامت احده مخاطبه مؤنث و ضمیر فاعلتی نون علامت فاع

قَضَرُوبَانِ یعنی میرنید شما و زمان حاضر در زمان آیند

الف علامت تشبیه و ضمیر فاعل و نون علامت فاع است

قَضَرُوبُونَ یعنی میرنید شما گروه زمان حاضر در زمان

آیند و نون علامت جمع مؤنث و ضمیر فاعل است

اَضَرُوبُ یعنی میرنم من در زمان آیند و فاعل همیشه

مستراست که غیر از او بهر (انا) میشود

فَضْرُوبُ یعنی میزدیم ما و در زمان آینده و فاعلش همیشه

مستتر است که تعصیر از او به رکن میشود

اسم فاعل

ضَارِبُ یعنی بکشد و زننده تنوین علامت اسم است

ضَارِبَانِ یعنی دو مردان زننده الف علامت تثنیه و عوض ^{نیت}

ضَارِبُونَ یعنی گروه مردان زننده واو علامت جمع

و نون عوض تنوین است

ضَارِيقٌ یعنی بکزن زننده تنوین علامت اسم است

ضَارِيقَانِ یعنی دو زنار زننده الف علامت تثنیه و عوض ^{نیت}

ضَارِيقَاتٌ یعنی گروه زنار زننده الف علامت جمع مؤنث ^{ست}

اسم مفعول

مَضْرُوبٌ یعنی بکشد زده شد تنوین علامت اسم است

مَضْرُوبَانِ یعنی دو مردان زده شد الف علامت

تثنیه و نون عوض تنوین است

دُرُودِ تَائِبَةٍ

مَضْرُوبُونَ یعنی گروه مردان زده شده واو علامت
جمع و نون عوض تنویر است

مَضْرُوبَةٌ یعنی یک زن زده شده و تنویر علامت است
مَضْرُوبَتَانِ یعنی دو زن زده شده الف علامت
تثنيه و نون عوض تنویر است

مَضْرُوبًا یعنی گروه زنان زده شده الف علامت جمع است
أمر غائب

لِيَضْرِبَ یعنی باید بزند یک مرد غایب در زمان حال
لِيَضْرِبَا یعنی باید بزنند دو مردان غایب در زمان
حال الف علامت تثنيه و ضمیر فاعل است

لِيَضْرِبُوا یعنی باید بزنند گروه مردان غایب در زمان
حال واو علامت جمع و ضمیر فاعل است

لِيَضْرِبَ یعنی باید بزند یک زن غایب در زمان حال
لِيَضْرِبَا یعنی باید بزنند دو زنان غایب در زمان حال

دوره ثانیه

۱۵

والف علامت تشبیه و ضمیر فاعل است

لِخَيْرِينَ یعنی باید بزنند کرده زنان غایبه در زمان خاک

و فون علامت جمع مؤنث و ضمیر فاعل است

اخر حاضر

اَضْرِبْ یعنی زن تو بکزد حاضر در زمان خاک

اَضْرِبْهَا یعنی زنید شما دو مردان حاضر در زمان

حال والف علامت تشبیه و ضمیر فاعل است

اَضْرِبُوا یعنی زنید شما کرده مردان حاضر در

زمان حال واو علامت جمع مذکر و ضمیر فاعل است

اَضْرِبْ لِي یعنی زن تو بزن حاضر در زمان حال یاء

سناکنه علامت واحد مخاطبه و ضمیر فاعل است

اَضْرِبْهَا یعنی زنید شما دو زمان حاضر در زمان خاک

والف علامت تشبیه و ضمیر فاعل است

اَضْرِبْنِ یعنی زنید شما کرده زنان حاضر در زمان

کلمه نایب

۱۶

حال و فنون علامت جمع مؤنث و ضمیر فاعل است

من کلم و حقه

لاَضْرِبُ یعنی بزنم من در زمان حال

من کلم مع الضمیر

لِضْرِبُ یعنی باید بزنم ما در زمان حال

و این دو صیغه را امر متکلم گویند

لهجی

لَا يُضْرَبُ یعنی نباید بزنند یا بزنند غایب زمان حال یا آیند

لَا يُضْرَبُ یا یعنی باید بزنند و مردان غایب در زمان

یا آیند الف علامت تشبیه و ضمیر فاعل است

لَا يُضْرَبُ و یا یعنی باید بزنند گروه مردان غایب در احوال

یا زمان آیند و علامت مذکر و ضمیر فاعل است

لَا تُضْرَبُ یعنی باید بزنند یک زن غایب در زمان حال یا استقبالی

لَا تُضْرَبُ یا یعنی باید بزنند در زمان غایب در زمان حال

دوره نامیه

۱۷

یا استقبال اقامت علامت تشبیه و ضمیر فاعل است

لَا تَضَرُّنَّ یعنی باید نترسند گروه زمان غایب در وقت

حال یا استقبال روز علامت جمع مؤنث و ضمیر فاعل است

لَا تَضَرُّبُ یعنی باید نترسند و بگرد حاضر در زمان حال یا استقبال

لَا تَضَرُّنَّ یعنی باید نترسند شما در زمان حاضر در زمان حال

یا استقبال والحمد لله علامت تشبیه و ضمیر فاعل است

لَا تَضَرُّنَّ یعنی باید نترسند شما گروه در زمان حاضر در زمان حال یا استقبال

لَا تَضَرُّنَّ یعنی باید نترسند شما گروه در زمان حاضر در زمان حال یا استقبال

لَا تَضَرُّنَّ یعنی باید نترسند شما در زمان حاضر در زمان حال یا استقبال

زمان حال یا آینده

لَا تَضَرُّنَّ یعنی باید نترسند شما گروه در زمان حاضر در زمان حال یا استقبال

لَا تَضَرُّنَّ یعنی باید نترسند در زمان حال یا استقبال

لَا تَضَرُّنَّ یعنی باید نترسند شما در زمان حال یا استقبال

حکایت

آنحضرت یغفور و رحیم است بکرد غایب و در ماکدش

وَصِيْرًا يَعْنِي نَزْدًا اَنْدَدُ وَمَرْءَانُ غَايِبٌ رَوْحًا كَرِيْمًا

ایک روز ابو نعیمؓ کو کسرو مرزا نے غایتِ دروازہ کی نشانی

لَقَضِيبٌ يَجُوزُهُ. اسْتَبْرَأَ غَايِبُهُ زَمَانًا كَثِيرَةً

لَمَّا قَضَىٰ بِأَيُّوبَ إِزْمَهُ انْدَدَ وَرَمَازِ غَايِبَةِ رَمَازِ كُنِشْمَهُ

لَمْ يَضَرْ يَنْ يَعْنِي نَزْدَهُ اَمَّا كَرُوهُ زَمَانِ غَايِبَهُ وَزَمَانِ كُنْشَهُ

المقصود بعنه نودی تو بکرم حاضر و در نماز گذشت

المقتضی بالحق فی نوبت شما و مردان حاضر در زمان گذشته

۱- مختصر و ایمنی نزد شما کرده و مردان حاضر در روزمان گذشته

لَا تَقْصِرْ فِي يَوْمِ تَوَلَّى كُنْ خَاضِعًا دَوْمًا كَنُشْدَ

لَمْ يَخْشَ مَا يَعْزِيهِ تَوْبَةً يَدْعُوهُمَا دُونَ خَاضِعٍ دُونَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ

لور قیصر بن یعقوب نزد پدشاه کرده و زنان حاضر و در زمان گذشتن

لما خیر یعنی تیره ام من در زمان گذشته

لَمَّا صَرَ بَ يَعْنِي تَزِدْ اَبْنَمَا دَرْ زَمَانِ كَدَنَشَنَه

دوره ثانیه

۱۹

معنی

لا اقصرِبُ	یعنی نمیزد یکسره غایب در زمان آیند
لا یقصران	یعنی نمیزد و مردان غایب در زمان آیند
لا یقصرُونَ	یعنی نمیزد کرده مردان غایب در زمان آیند
لا اقصرِبُ	یعنی نمیزد یک زن غایبه در زمان آیند
لا یقصران	یعنی نمیزد و زنان غایبه در زمان آیند
لا یقصرُونَ	یعنی نمیزد کرده زنان غایبه در زمان آیند
لا اقصرِبُ	یعنی نمیزد و یکت سر حاضر در زمان آیند
لا یقصران	یعنی نمیزد شما و مردان حاضر در زمان آیند
لا یقصرُونَ	یعنی نمیزد شما کرده مردان حاضر در زمان آیند
لا اقصران	یعنی نمیزد و یک زن حاضر در زمان آیند
لا یقصران	یعنی نمیزد شما و زنان حاضر در زمان آیند
لا یقصرُونَ	یعنی نمیزد شما کرده زنان حاضر در زمان آیند
لا اقصرِبُ	یعنی نمیزد من در زمان آیند

فَوْرُهُ ثَانِيَةٌ

٢٠

لَا تَضْرِبُ يَعْنِي نَمِزْنِي مَا دُرْزَمَانِ اِيْنَدِ
اَسْتَقْنَاهَا مَرَّةً

هَلْ تَضْرِبُ يَعْنِي اَيَا مِزْنِدِيكَ مَرْدِ غَايِبِ دُرْزَمَانِ اِيْنَدِ

هَلْ تَضْرِبَانِ يَعْنِي اَيَا مِزْنِنْدِ دُورْدَانِ غَايِبِ دُرْزَمَانِ اِيْنَدِ

هَلْ تَضْرِبُونَ يَعْنِي اَيَا مِزْنِنْدِ كَرُوْهُ مَرْدِ غَايِبِ دُرْزَمَانِ اِيْنَدِ

هَلْ تَضْرِبُ يَعْنِي اَيَا مِزْنِنْدِ يَكُنْ غَايِبِ دُرْزَمَانِ اِيْنَدِ

هَلْ تَضْرِبَانِ يَعْنِي اَيَا مِزْنِنْدِ دُرْزَمَانِ غَايِبِ دُرْزَمَانِ اِيْنَدِ

هَلْ تَضْرِبَنَّ يَعْنِي اَيَا مِزْنِنْدِ كَرُوْهُ زَمَانِ غَايِبِ دُرْزَمَانِ اِيْنَدِ

هَلْ تَضْرِبُ يَعْنِي اَيَا مِزْنِنْدِ تَوِيْكَوْ دِ حَاضِرِ دُرْزَمَانِ اِيْنَدِ

هَلْ تَضْرِبَانِ يَعْنِي اَيَا مِزْنِنْدِ شِمَا دُورْدَانِ حَاضِرِ دُرْزَمَانِ اِيْنَدِ

هَلْ تَضْرِبُونَ يَعْنِي اَيَا مِزْنِنْدِ شِمَا كَرُوْهُ مَرْدَانِ حَاضِرِ دُرْزَمَانِ اِيْنَدِ

هَلْ تَضْرِبِينَ يَعْنِي اَيَا مِزْنِنْدِ تَوِيْكَوْ حَاضِرِ دُرْزَمَانِ اِيْنَدِ

هَلْ تَضْرِبَانِ يَعْنِي اَيَا مِزْنِنْدِ شِمَا دُرْزَمَانِ حَاضِرِ دُرْزَمَانِ اِيْنَدِ

هَلْ تَضْرِبَنَّ يَعْنِي اَيَا مِزْنِنْدِ شِمَا كَرُوْهُ زَمَانِ حَاضِرِ دُرْزَمَانِ اِيْنَدِ

هَكَذَا أَخْبَرْتُ بِمَعْنَى مَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنْ دُرِّ مَعَانِي

مَلِّ نَضْرِبُ يَعْنِي اَنَا مَبْرُؤُهُ مَا دَرُومَانِ اَيْنده

وَقَدْ تَعَلَّمْتُ الشَّيْءَ مِنْ حُرُوفِ

میں نے اپنے رب سے دعا کی کہ میری کتاب کو

بدانکه علم صرف علم بقواعد است که شناخته میشود باز احوال

بناهای کلمات لغت عرب و حیثیت صحیح بودن و معنی بودن

واحوال حروف کلمات از حیثیت اصلی بودن و زاید بودن

وَرَسُولٌ وَمِنْ ذَٰلِكَ أُنشِئَ كَلَامًا لِّغِيٍّ عَمْرٍاءُ

کلمات لغت عرب بر سه کوفه است ایسم و فعل و موزون

اسم چون رَجُلٌ و عِلْمٌ فعل چون خَرَبَ و دَخَرَجَ

حرف چون مین و ای است بنا است فلائی یعنی سه

حرف و رباعی یعنی چنانچه حرفی و خماسی یعنی پنج حرفی و همرکی از این سه

بناورد روجه باشد یکی مجرد یعنی همه حروف وی اصلی باشد

و دیگرى سریدینه یخچول و دوى حروف را اید باشد

دوره ثالثه

پیشتر سیم در بناهای اسم

اسم ثلاثی مجرد راده صیغه است

انکور	عَنْبٌ	پول سیاه	فَلَسٌ
شدر	اَيْلٌ	اسب	فَرْسٌ
قفل	قَفْلٌ	شانه	كَيْفٌ
مرغبت	حَرَدٌ	نازد	عَصْدٌ
کردن	عُنُوٌ	مرکب	حَبْرٌ

اسم ثلاثی مجرد راده صیغه است
اسم ثلاثی مجرد راده صیغه است
اسم ثلاثی مجرد راده صیغه است
اسم ثلاثی مجرد راده صیغه است
اسم ثلاثی مجرد راده صیغه است

واما دُل منقول است از فعل ماضی مجهول

اسم رباعی مجرد راده صیغه است

جَعْفَرٌ	نام شخصی است و بمعنی هز کو چلت هم امل است
دِرْهَمٌ	پول سفید
زَبْرَجٌ	زینت نان
چنگال شیر	بُورِنٌ
مَسْدُوحَةٌ	فِطْرٌ

و نزدیک به اسم ثلاثی و رباعی سیار است

اسم رباعی مجرد راده صیغه است

سوره ثالثه

سَفَحَلْ بِه حَمْرَشْ بِمِذْن
قَدْ عَلْ شَدَوِي قِرْطَعِبْ جِرْكَطِ

در مبدی به اسم خامی بخورد بقایات اندکست

در هر چهار در هر شناختن حروف اصلی از
حروف مزایا

میزان در شناختن حروف اصلی از حروف زواید در اسم و

فعل ثلاثی ف ع ل بر هر حرفیکه در مقابل یکی از این

حروف ثلاثه باشد اصلی بود چون رَجُلٌ که بر وزن فَعْلٌ

است و نَصَرَ که بر وزن فَعَلَ است و هر حرفیکه در مقابل

اینها نباشد زاید بود چون نَاصِرٌ و یَطْلُبُ که بر وزن فاعِلٌ و

یَفْعَلُ است چنانکه در نَاصِرٌ و نَاصِرٌ و یَطْلُبُ زاید است

زیرا که در مقابل ف و ع و ل نیست

و میزان در شناختن حروف اصلی از حروف زواید در اسم و

فعل رباعی فعلی است مدولام چون حَقَّقَ و حَقَّقَ

در مبدی به اسم خامی بخورد بقایات اندکست
در هر چهار در هر شناختن حروف اصلی از حروف مزایا
میزان در شناختن حروف اصلی از حروف زواید در اسم و
فعل ثلاثی ف ع ل بر هر حرفیکه در مقابل یکی از این
حروف ثلاثه باشد اصلی بود چون رَجُلٌ که بر وزن فَعْلٌ
است و نَصَرَ که بر وزن فَعَلَ است و هر حرفیکه در مقابل
اینها نباشد زاید بود چون نَاصِرٌ و یَطْلُبُ که بر وزن فاعِلٌ و
یَفْعَلُ است چنانکه در نَاصِرٌ و نَاصِرٌ و یَطْلُبُ زاید است
زیرا که در مقابل ف و ع و ل نیست
و میزان در شناختن حروف اصلی از حروف زواید در اسم و
فعل رباعی فعلی است مدولام چون حَقَّقَ و حَقَّقَ

که بوزن قَطَل و قَطَل است

و در اسم غمائی می فرماید نه فعلی است لام است چون غمائی

کہ روزن کفّال است

وَحُرُوفُ زَائِدَةٌ هَاسِتَةٌ

الْيَوْمَ نُنْشِأُ⁹ بَعْنَى امْرُوزٍ مَوْشٍ مَبْكِيٍّ وَدَا

وہم کہتے ہیں کہ ہم نے اسے قتل کیا

فَقُلْ رَاۤءِیْ بِنَاۤ اِسْتِثْلَاۤخٌ وَّرِیَایِ وَهَرَمِلَاۤ زَاۤیِیْ وَبِنَاۤ

بود و وجه است مجرّد و مزیّد فيه

عَمَلِ ثَلَاثِي مَجْرِدِ رَأْسِهِ صِبْغَةً اسْتَعْمَلَ حِينَ نَصَرَهُ

وَفَعِّلْ حَوْنَ عَمِلِمَ وَقَعِّلْ حَوْنَ شَرَفَتَا دَاسِ مَرِيسَه

فعل ما جزی است که دلالت میکند بر واقع شدن کاری در

زمان گذشته و هربیت و امضا و عی است که دلالت می کند

بواقع شدن کاری و زمان حال یا آینده

و مضارع فعله است ^{فعل} يَفْعَلُ و ^{فعل} يَقَعِلُ و ^{فعل} يَقِيلُ

رُوزَةُ ثَالِثَةٍ

وَمُضَارِعُ فَعْلٍ وَاسْتِ بَفَعِلٍ وَبَفَعُلٍ وَمُضَارِعُ

فَعْلٍ بِكَيْ اسْتِ بَفَعُلٍ

دَرْسِ شَهْرِ رَاسِ ابْنِ اَفْعَالِ ثَلَاثِي حَجَرِ

بِنَا بَرَانِجَه كَفْتَه شَدَّ اَفْعَالِ ثَلَاثِي حَجَرِ دَاشْتِ بَابِ سَبْ

بَابِ دَوَّلِ فَعْلٍ بَفَعُلٍ چُونِ قَضَرَ بِنَصَرٍ

بَابِ دَوْمِ فَعْلٍ بَفَعُلٍ چُونِ ضَرَبَ بِيَضَرٍ

بَابِ سَوْمِ فَعْلٍ بَفَعُلٍ چُونِ عَلِمَ بَعَلِمَ

وَابْنِ سَهْ بَابِ رَا اَصُولِ كَوْنِ

بَابِ چَهَامِ فَعْلٍ بَفَعُلٍ چُونِ قَمَحَ بَقَمَحَ

بَابِ بَحْرِ فَعْلٍ بَفَعُلٍ چُونِ حَسِبَ بَحَسِبَ

بَابِ شَهْرِ فَعْلٍ بَفَعُلٍ چُونِ تَسَرَّفَ بَتَسَرَّفَ

وَابْنِ سَهْ بَابِ رَا اَصُولِ كَوْنِ

بَدَانَكِرِدِ رَا بَابِ چَهَامِ شَرْطِ سَهْ عَيْنِ الْفَعْلِ يَا لَامِ الْفَعْلِ اَمْرٍ

بِأَشْدَا حُرُوفِ حَلَقِ

باب افتعال اِفْعَلَ یَفْعِلُ اِفْعَالًا چون

اَلکِتَابَ یَکْشِبُ اَلکِتَابَا اکتاب یعنی پوشیدن کتب کردن

باب انفعال اِنْفَعَلَ یَنْفَعِلُ اِنْفِعَالًا چون

اِنْصَرَفَ یَنْصِرِفُ اِنْصِرَافًا انصراف یعنی برگشتن

باب تفعّل تَفَعَّلَ یَتَفَعَّلُ تَفَعُّلاً چون

تَصَرَّفَ یَتَصَرَّفُ تَصَرُّفًا تصرف یعنی کردیدن و تا قبول کرد و باشد

باب تفاعل تَفَاعَلَ یَتَفَاعَلُ تَفَاعُلًا

تَضَارَبَ یَتَضَارَبُ تَضَارُبًا تضارب یعنی یکدیگر را زدن

باب افعلال اِفْعَلَ یَفْعِلُ اِفْعِلَالًا

اَحْمَرَ یَحْمِرُ اَحْمَرًا احرار یعنی سرخ شدن

ود و ماضی هر يك را این پنج باب دو حرف را انداخت

باب استفعا اِسْتَفْعَلَ یَسْتَفْعِلُ اِسْتِفْعَالًا چون

اِسْتَخْرَجَ یَسْتَخْرِجُ اِسْتِخْرَاجًا استخراج یعنی طلب بیرون آمدن

باب افعلال اِفْعَالَ یَفْعِلُ اِفْعِلَالًا چون

بَابُ الثَّانِي

٢٨

اِسْتَبَاتَ كَيْفَ اِسْتَبَاتَ اِسْتَبَاتًا اِسْتَبَاتٌ عَنِ سَيِّئَاتِهِ وَفَقَدَتْ

بَابُ اَفْعَالٍ اَفْعُولٌ يَقْعُولُ اَفْعُولًا اَفْعُولٌ

اِحْلَوْزَ اِحْلَوْزًا اِحْلَوْزًا اِحْلَوْزًا اِحْلَوْزًا اِحْلَوْزًا اِحْلَوْزًا

بَابُ اَفْعَالٍ اَفْعُولٌ يَقْعُولُ اَفْعُولًا اَفْعُولٌ

اِعْتَشَوْشَ اِعْتَشَوْشًا اِعْتَشَوْشًا اِعْتَشَوْشًا اِعْتَشَوْشًا اِعْتَشَوْشًا

وَدَرَمَا خُضْرِيكَ زَا بَحْرِيَّارِ بَابُ سَهْ حَرْفُ اِيْدَا سَت

دَهْرُ هَشْتَمَرِ دَرِ اَوَا اِفْعَالٌ رُبَاعِيٌّ حَرْفُ اِيْدَا سَت

فَعْلٌ رُبَاعِيٌّ مَجْرُودٌ اِيْكَا سَت

بَابُ اَفْعَالٍ فَعْلٌ يَقْعُولُ فَعْلًا فَعْلًا فَعْلًا فَعْلًا

دَحْرَجٌ يَدْحَرُجُ دَحْرَجَةً وَدَحْرَجًا دَحْرَجٌ يَدْحَرُجُ دَحْرَجَةً

فَعْلٌ رُبَاعِيٌّ مَجْرُودٌ اِيْكَا سَت

بَابُ اَفْعَالٍ تَفْعَلُ تَفْعَلُ تَفْعَلُ تَفْعَلُ تَفْعَلُ تَفْعَلُ

تَدْحَرُجٌ يَتَدْحَرُجُ تَدْحَرُجَةً وَتَدْحَرُجًا تَدْحَرُجٌ يَتَدْحَرُجُ تَدْحَرُجَةً

وَدَرَمَا خُضْرِيكَ زَا بَحْرِيَّارِ بَابُ سَهْ حَرْفُ اِيْدَا سَت

دَعْوَى	بیان کردن	ذِکْرِ	یاد کردن
بُشْرَى	بشارت دادن	لِشَانِ	مناحیر کردن
یَوْمَنَا	نوبت شدن	عُقْلَانِ	امر و نهاده شدن
عَمَلْنَا	دیدن کردن	طَلَبِ	طلبیدن
خَفِیْنِ	خفه شدن	صِفَرِ	کوچک بودن
هَدَیْنِ	هدایت کردن	غَلَبَ	چیره شدن
سِرْفَه	دزدی کردن	زَهَابِ	رفتن
صِفَرِ	خواهش داشتن	سُؤَالِ	پرسیدن
زَهَادَه	بیمیل شدن	دِرَايَه	دانستن
بِقَايَه	طلب کردن	دُخُولِ	درآمدن
مَبُولِ	قبول کردن	وَجِیْفِ	دویدن شتر
صَهْوَه	سرخ شدن	کَرَاهِيَه	ناپسند داشتن
مَدْخَلِ	درآمدن	مَرْجِعِ	برگشتن
مَسْعَا	شتابیدن	مَحَلَّه	بند شدن

حرف نون ثالثه

۳۱

و اینها از صیغه آخر و امصد و می گویند و صیغه های

مصاد در غیر ثلاثی مجزوم در ضمن با هم اندک و در شد

مشتقات مصاد

بدانکه فعل ماضی و مضارع و امر و نهی و تفعیل و جمع و استنفا

و تعجب و اسم فاعل و اسم مفعول و صفت و شبهه و صیغه ها

مبالغه و اسم تفضیل و اسم التماس و زمان و مکان و هر از

مضد و پیروزی و بنایند و احوال و هر یک معلوم میشود

در هر یک از اینها فعل مضارع

ماضی فعلی است که دلالت کند بر کردن کاری در زمان

گذشته و فعل ماضی را چهارده صیغه است چون

نَصَرْتُ نَصْرًا نَصْرُنْ

نَصَرْتُ نَصْرًا نَصْرًا

نَصَرْتُ نَصْرًا نَصْرًا

نَصَرْتُ نَصْرًا نَصْرًا

نَصَرْتُ

نَصَرْتُ

نَصْرٌ صیغه مفرد مذکر غایب است از فعل ماضی و گاهی

دُرُودِ ثَالِثَہ

۳۴

فَاعِلٌ وَفِي ظَاهِرِهَا شِدَّاءٌ چُونِ قَصْرِ زَيْدٌ وکاهی ضمیر مستتر
باشد چُونِ زَيْدٌ قَصْرٌ کہ تعبیر از آن به هوشود

الف در نصر علامت تشبیه مذکور و ضمیر فاعل است

وَاو در نصر و علامت جمع مذکور و ضمیر فاعل و ضمیر

از جهت متاسبه است

وَمَا سَاكِنٌ در نصر علامت تانیث است فاعل و کاهی ظاهر باشد

مثل نصر هِنْدٌ وکاهی ضمیر مستتر چُونِ هِنْدٌ نصر که تعبیر از او به سود

وَالف در نصر علامت تشبیه و تانیث و الف علامت تانیث است

وَنُونٌ در نصر علامت جمع مؤنث غایبه و ضمیر فاعل است

وَمَا مَقْنُونٌ در نصر علامت اِحدٌ مذکور حاضر و ضمیر فاعل است

وَمَا در نصر تَمَا کَاهِ علامت تشبیه مذکور حاضر و کاه علامت

تشبیه مؤنث حاضر و ضمیر فاعل است

وَنِسْرٌ در نصر نِسْمٌ علامت جمع مذکور حاضر و ضمیر فاعل است

وَمَا مَكُونٌ در نصر علامت مفرد مؤنث حاضر و ضمیر فاعل است

فصل در تالیف

۳۳

وَنَنْدَرُفُتَنَ عَلَامَتِ جَمْعِ مُؤَنَّثِ خَاضِرٍ وَضَمِيرِ فَاعِلَتِ
 وَنَا مَضْمُونِ دَرِ نَصْرَتِ عَلَامَتِ مُتَكَلِّمِ وَحَدِّ وَضَمِيرِ فَاعِلَتِ
 وَنَادَرُفُتَنَا عَلَامَتِ مُتَكَلِّمِ مَعَ الْغَيْرِ وَضَمِيرِ فَاعِلَتِ وَهَمِچُنُونِ
 بَاقِی فِعْلِهَا ی ثَلَاثِی حَجَرِ دَرِ زَبَدِ نَبِیهِ دَرِ بَاعِی حَجَرِ دَرِ زَبَدِ نَبِیهِ
 بِیُونِ ضَرْبِ خَرِّ بَا ضَرْبُوا الِی الْآخِرِ وَ عَلِمَ عَلَيْنَا عَلِیُّوَا الِی الْآخِرِ
 وَفَتَحَ فِتْحًا فَتَحُوا الِی الْآخِرِ وَحَسِبَ حَسِبْنَا حَسِبُوا الِی الْآخِرِ وَحَسَنَ
 حَسَنًا حَسَنُوا الِی الْآخِرِ وَاکْرَمَ اکْرَمْنَا اکْرَمُوا الِی الْآخِرِ
 وَغَیْرَ ذَٰلِكَ

فصل در بیان فعل مضارع

مضارع فعلیست که دلالت کند بر کردن کاری در زمان
 حال یا استقبالی و صیغه آن حاصل شود یا اینکه یکی از حروف
 افتین در اول فعل باشد یا در آخر و مفرد مذکر
 غایت مفرد مؤنث غایب مفرد مذکر حاضر و متکلم و ^{متکلم} وحد
 مع الغیر مضمو نمایند چون یَنْصُرُ وَتَنْصُرُ وَانْصُرُوا و

در ذکره ثالث

۳۴

تَنْصُرُ و در شب هاء الف فون در آخر و او رند چون بَصْر^ن
و تَنْصُرَان و در جمعهای مذکر و او و فون زیاد گشت چون
يَنْصُرُونَ و تَنْصُرُونَ و در جمعهای مؤنث فون مفتوحه در
آخر زیاد گشت چون يَنْصُرُونَ و تَنْصُرُونَ و در واحد
مخاطبه با و فون زیاد گشت چون تَنْصُرُوتَ

مُعْتَلَمَاتُ مَضَارِعَ

حرف مضارع در تمام بابها مفتوح باشد مگر در چهار باب
اَفْعَال و تَفَعُّيل و مُفَاعَلَة و فَعْلَالَة که در آن
چهار باب مضموم باشد چون يَوْم و يَصْرِف و
يُقَاتِل و يُدْخِرُ

فصل مضارع معكود و غیر ثلاثی مجرد و تمام بابها ما قبل
آخرین مکسور باشد مگر در باب یاب یفعل چون یبصر و یبصرون
چون یضارب و یارب یضرب چون یبصر و یبصرون
باشد هر که لام مفتوحه را از مضارع در باب ثلاثی برده احوال کند

در وروثا لشه

چون لیتضرو واکرین یاسوف دایدان بقال واداشد

چون سیتضرو و سوتیتضرو

دانسته شد که حروف مضارع چهار تا همره تا بانو

همزه از برای متکلم وحده است

و تا از برای مفرد و تثنیه و غایبه شری صیغه مخاطب

و یا از برای مفرد و تثنیه جمع مذکر غایب جمع و غایبه است

و یون از برای متکلم مع الغیر است

در سه و از هر

در صیغه کافعل مضارع

فعل مضارع این چهار در صیغه است چون یتضرو

یتضران یتضرون تنضرتضران تنضرون

تنضرتضران تنضرون تنضرون تنضرون تنضرون

انضرتنضرون

نص صیغه مفرد مذکر غایب است و فعل مضارع

فُرُهُ ثَالِثَةٌ

۳۶

وفاعلش کاه ظاهر باشد چون یَنْصُرُونَ وکاه ضمیر مستتر
باشد چون زیدٌ نَصَرَ

وإلف در یضرائن علامت ثنیّه مذکور و ضمیر فاعلش تون
علامت جمع است

وواو در یضُرُونَ علامت جمع مذکور و فاعل فعل است و ضمیه
از جهت مناسبت اوست تون علامت جمع است

وفاعل تنصُر که صیغه مفرد مؤنث غایبه است و کاه ظاهر باشد
چون تنصُر هِنْد و کاه ضمیر مستتر باشد چون هِنْد تنصُر

وإلف در یضرائن علامت ثنیّه مؤنث غایبه است و تون علامت جمع
و نون در یضُرْنَ علامت جمع مؤنث ضمیر فاعل است

وفاعل تنصُر که صیغه مفرد مخاطب مذکر است همیشه در او
است که تعبیر از او بهر آنست میشود

وإلف در یضرائن علامت ثنیّه مذکور و ضمیر فاعلش تون علامت جمع
و واو در یضُرُونَ علامت جمع مذکور و ضمیر فاعلش تون علامت جمع است

در تفرقه و التماس

۳۷

و یاد رتصیرن علامت واحد مخاطبه و ضمیر فاعل است و علامت رفع است
والف و رتصیران علامت تشبیه مخاطبه و ضمیر فاعل است و نون علامت و
و نون در رتصیران علامت جمع مخاطبه و ضمیر فاعل است
و فاعل انصر همیشه در وی مستتر است که تغییر با نامیشود
و در رتصیر همیشه مخترع است که فاعلش باشد و هم
چنین است سایر افعال چنانکه در ماخری گفته شد

در سبزه و هر در و قاضی

جوانمرد فعل مضارع

بدانکه چون داخل میشود و فعل مضارع آن و آن

و گاهی و اذن که اینها و احواف فاعله گویند منصوب

کرد و یعنی و پنج ضمیر که آخر فعل مضارع مضموم است

ضمیمه بدل بضمیر میشود و در تشبیه ها و جمعهای مذکور

واحد مخاطبه فاعل علامت رفع نصبی بنا قاطع کرد و نون در جمع

مؤنث بحال خود باشد چون آن بیض و

در سبزه و هر در و قاضی

جوانمرد فعل مضارع

بدانکه چون داخل میشود و فعل مضارع آن و آن

و گاهی و اذن که اینها و احواف فاعله گویند منصوب

اِنْ يَنْصُرُوا اَنْ يَنْصُرُوا مَا اخذوا منكُمَا الْبَوَابُ

و چون حرف جازمه یعنی لم و لما و لام احسروا الهی

و اول شرط در اول مضارع در اید فعل مضارع

محزوم شود یعنی در پنج ضیغه که آخر مضارع مضموم بود

ساکن شود و در تشنیه ها و جمعی های مذکور واحد مخاطبه نون

بفتدود و جمعهای مؤنث تغییر پیدا نمود چون که منصرف

لَمْ يَنْصُرُوا نَا اٰخِرًا كَمَا يَنْصُرُوْنَ اَوَّلًا
هرگز ای نمیکنند

مَا يَخْصُرُوا بِأَخْوَابِهِمْ وَمِمَّا هُمْ خَائِفُونَ

وَلَا يَنْصُرُ وَلَا يَنْصُرُ وَلَا يَنْصُرُ مَا آخِرُ دَابِّنِ قَسَمٍ زَاهَنِي كَوْنِي

ولام امر بر شش صیغه است معاینه و معاینه داخل

میشود چون لَنِصْرٍ لِّلنِّصْرِ وَاللِّتَضَرُّ لِّلتَضَرِّ وَاللِّتَضَرُّ

و اینرا امر غایب خوانند

و بر دو صبیغه مکمل نیز داخل شود چنان که لا نصیر

لَنْ يَصُبرُ وَاپند و حبیغه و اخر منکم خواهند داشت

دوره ثالثه

۱۳۹

شرط وصل را مجزوم نمایند اول شرط و ثانیاً مجزوم

گویند چون اِنْ تَضْرِبْ تَضْرِبْ یعنی اگر بزدنی بزنم

در هر چهار وجهی ضرباً آخر حاکم

فعل امر مخاطب از مضارع مخاطب گیرند و طریقه آن است

که تا مخاطب از اول فعل مضارع حذف کنند و اگر ما بعد

حرف مضارع متحرک باشد ابتدا با و کنند و حرکت آخر

فوز عوض دفعی بوقتی بیفتد و فون جمع مؤنث بحال خود باقی

مانند چون حَرِّفْتُ حَرِّفْنَا حَرِّفُوا حَرِّفِي حَرِّفِي

حَرِّفْنَ وَضَارِبٌ وَدَحْرِجٌ و

غیره و اگر ما بعد حرف مضارع ساکن باشد چون

ابتداء بنا کن متعدد است محتاج بهمه وصل

شویم اگر ما بعد بنا کن مفهوم باشد همزه را مضموم

نمائیم و حرکت آخر و فون عوض دفعی بوقتی بیفتد چون

اَنْضُرْ اَنْضُرُوا اَنْضُرِي اَنْضُرِي

در وره ثالثه

۳۰

انْصُرْنِ فَاكْرِهًا بَعْدَ نَاكِرٍ فَتَحَهُ يَا كَسْرَهُ يَاشَدَهُ زَا
مَنْكُورِ كَرِهًا نَسَبًا وَآخِرًا وَقَفَتْ كُنْدٌ جَوْنِ اِغْلَمَ
اِغْلَمَا اِغْلَمُوا اِغْلَى اِغْلَا اِغْلَيْنِ وَاِخْرَبَ
اِخْرَبَا اِخْرَبُوا اِخْرَبِي اِخْرَبَا اِخْرَبِيْنَ بَدَلَكُمْ
مَا وَلَا نَافِيَهُ دَاخِلٌ مِثْلُ مَا ضَى وَمُضَارِعٌ وَ
تَغْيِيرِيٌّ وَلَقَطٌ يَنْبِي دَهْنٌ جَوْنِ مَا نَصَرَ وَلَا نَصَرَ
وَمَا يَنْصُرُ وَلَا يَنْصُرُ اِلَيْهِ وَهَمَزُهُ وَهَلْ اسْتَفْهَامٌ
يَنْبِي دَاخِلٌ مِثْلُ مَا ضَى وَمُضَارِعٌ وَتَغْيِيرِيٌّ وَلَقَطٌ
يَنْبِي دَهْنٌ جَوْنِ اَنْصَرَ وَهَلْ نَصَرَ وَ
اِنْصَرُ وَهَلْ يَنْصُرُ اِلَا آخِرُ
وَمِنْ نَايِزٍ هَمَزُهُ رِيًّا فَعِلٌ لَا نَزْرٌ وَتَشَكُّدٌ
فَعْلٌ يَرِدُ وَنَوْعٌ يَاشَدُ لَا زَمٌ وَتَغْيِيرِيٌّ لَا زَمٌ اِنَّكَ فَعِلٌ
بِفَاعِلٍ تَمَامٌ شُودِ جَوْنِ دَكْهَبٌ يَدٌ وَتَشَكُّدٌ اِنَّكَ
فَعِلٌ بِفَاعِلٍ تَمَامٌ نَشُودُ وَمِثْلُ فَعُولٍ بِهِ فَا شَدَّ يَاشَدُ جَوْنِ

41

منحرك را از جهت ختم و در باب تفعل و فاعل و مفعول

دررۀ ثالثہ

۴۴

تار فامضوم میشود چون تُصِرِّفَ وَتُصَوِّرِی و تَنْخُرِجَ

و در باب مفاعله و تفاعل و افعیل چون ما قبل الف در مجهولها

مضموم میشود الف منقلب بواو شود و اینقاعدہ در همه جا جاریست چو

تَوَرَّلَ وَتَعَوَّهَكَ وَاجْمُودَ

و فعل مجهول مضارع انت که حرف مضارعه مضموم و ما قبل

آخرش مفتوح باشد چون یُنْصَرُ و یُکْرَمُ و یُذْخَرُ

جمله امر حاضر همچون امر غایب تا لام باشد چون لَنْ یُنْصَرَ و لَنْ یُکْرَمَ و لَنْ یُذْخَرَ

تا آخر و کذا تا بر الاضمار بدانکه فعل لازم مجهول آوردہ

نمیشود مکرر و قیاس متعکد شود مثلاً یَنْصَرُ یَنْصَرُ یَنْصَرُ

در هر فعلی که بر این آید

نون تا کید ثقیله یعنی مشددہ متصل میشود بفعل مضارع

هر گاه در او معنی طلب باشد امر و نفی و ید و یخ صیغه که آخر فعل

مضارع مضموم بود ما قبل نون مفتوح شود و در تشبیهها

نوز تشبیه بیفتند و در جمعهای مذکر نون جمع بیفتند

دوره ثالثه

۳۳

بر الفتا کنیز شود میان او جمع و فون چون ختمه باشد
 کرد لالت بر حذف او کند و او را حذف کنیم و در واحد
 مخاطبه نون عوض فی بیفتد و چون الفتا کنیز شود
 میانه یا و فون چون کسر دالت بر حذف یا کند یا واحد
 کتد و در جمعهای مؤنث بیعت فاصله میان نون
 جمع مؤنث و فون تا یکبار لغوی زیاد کتد چنانکه در

مثال است

اخر غایب مؤکد بنون تا یکبار ثقیله لَنْصُرَنَّ لَنْصُرَنَّ
 لَنْصُرَنَّ لَنْصُرَنَّ لَنْصُرَنَّ لَنْصُرَنَّ
 افر حاضر مؤکد بنون تا یکبار ثقیله اَنْصُرَنَّ اَنْصُرَنَّ
 اَنْصُرَنَّ اَنْصُرَنَّ اَنْصُرَنَّ اَنْصُرَنَّ
 افر کلمه مؤکد بنون تا یکبار ثقیله لاَنْصُرَنَّ لاَنْصُرَنَّ
 فعل لغوی مؤکد بنون تا یکبار ثقیله لا يَنْصُرَنَّ لا يَنْصُرَنَّ
 لا يَنْصُرَنَّ لا يَنْصُرَنَّ لا يَنْصُرَنَّ لا يَنْصُرَنَّ

ثقیله

در الفتا کنیز شود میان او جمع و فون چون ختمه باشد
 کرد لالت بر حذف او کند و او را حذف کنیم و در واحد
 مخاطبه نون عوض فی بیفتد و چون الفتا کنیز شود
 میانه یا و فون چون کسر دالت بر حذف یا کند یا واحد
 کتد و در جمعهای مؤنث بیعت فاصله میان نون
 جمع مؤنث و فون تا یکبار لغوی زیاد کتد چنانکه در

قتله هر خامقوح باشد مکدرتینه ها و جمعهای

مؤنت که مکور باشد

بنا که نون تا که بدخیفه یعنی ساکنه متصل شود به هر جا که نون

تا که بدخیفه متصل باشد الا در تینه ها و جمعهای مؤنت

مَثَلُ اِمْرَاٍ غَائِبٍ مُؤَكَّدٍ نُونِ تَاكِدٍ خَفِيفَةٍ لِيَطْلُبَنَّ لِيَطْلُبَنَّ

اَصْحَاهُ مُؤَكَّدٍ نُونِ تَاكِدٍ خَفِيفَةٍ ۲ طَلَبَنَّ ۲ طَلَبَنَّ اَصْلَبَنَّ

اَمْتَرَ كَلِمَةً مُؤَكَّدٍ نُونِ تَاكِدٍ خَفِيفَةٍ لَا طَلَبَنَّ لِيَطْلُبَنَّ

ما قبل نون تا که بدخیفه مثل ما قبل نون تا که بدخیفه است

و قیاس بر نون افعال را

و مَثَلُ هِجْرِ اَمْرٍ خَفِيفَةٍ

فعل هَجَرَ اَدَوِصِفُهُ اسْتَ اَوَّلَ مَا اَفْعَلُهُ مَثَلُ

مَا اَحْسَنَ زَيْدًا یعنی چه زیاده کرد زید را

و در مَثَلِ اَفْعَلُهُ اسْتَ مَثَلِ اَحْسَنَ زَيْدًا یعنی

عجب است نیکو شدن زید

فرد ثالث

۴۵

در روز هفتم از اسم فاعل
و صفت هفت و جنسها لغت

اسم فاعل لا لایکن بر کسی که گفته کاری باشد
اسم فاعل از تلافی مجرد بر وزن فاعل آید چون فاعل
فَاعِلَانِ فَاعِلُونَ فَاعِلَةٌ وَفَاعِلَةٌ
فَاعِلَةٌ فَاعِلَاتُ فَاعِلَاتُ وَفَاعِلَاتُ
و از غیر تلافی مجرد بر وزن فعل مستقبل مفعول
ان یاب باشد چنانکه مهم معنومه بجای حرف تنقیض نهاد
شود و ماقبل احسن مکور شود اگر مکور باشد چون
مُکْرِمٌ وَ مُتَخَرِّجٌ وَ مُتَخَرِّجٌ
صفت مشبّهه و مجتبه میشود از فعل لازم و دلالت
میکند بر کسی که قائم باشد با و فعل بر وجه ثبوت از آن صفت
مشبّهه این است شَرِیفٌ یعنی بزرگوار و حَسَنٌ یعنی زیاده
جَبَانٌ یعنی ترسیده خَشِیْنٌ یعنی در صعب یعنی غریز

دستور فیه ثالثہ

حُرِّبْنَا زَادَ صِفْرَ عَيْفَتَنَا ۚ ذَا لَوْلَا بِعَيْنِ أَمِّ شَجَاعٍ

یعنی دلبر مینیت یعنی مرد و جنب یعنی بیگانه

و فعلها تنكير بمعنى عيبا و نال باشد و صفت نهادها بر افعال و فعلا

ابديون اخمر و حمر و اخور و حوزاء و انحول

وَحَوْلَاءُ وَازْهَرُ فَعَلَيْكُمْ بِمَعْنَى سَبْرِي وَكَرْسَنِي يَابْغَدُ

وسپراج و تشنگی نباشد صفت مشبهه بر وزن قفلان آید

چون جُوعان و شَبَعان و عَطشان

وَرْتَاب

صیغہای مبالغہ استعمال می شود از فعل ثلاثی محذوف بمعنی

اسم فاعل بر سبیل مبالغه و تکیه

وزان صیغهای مبالغه اینست خَرَابُ رَطَاوُبُ

عَلَامَةٌ وَفَرْوَةٌ وَمِغْصَا وَمِنْطَبُ وَمِشَرٌ

هَمَزَةٌ وَقَاوُونَ وَشِيرِيرٌ وَحَدِيدٌ

لا تتركوا بيوتكم فينا اهلها مفعول وانفسهم

در ذره ثالثه

۴۶

اسم مفعول دلالت میکند بر اینکه فعل بر او واقع شده باشد

اسم مفعول از ثلاثی مجرد بر وزن مفعول اند چون

مَنْصُورٌ مَنْصُورَانِ مَنْصُورُونَ مَنْصُورَةٌ

مَنْصُورَتَانِ مَنْصُورَاتٌ وَمَنْاصِرُ

و از غیر ثلاثی مجرد اسم فاعل نباشد الا آنکه

ما قبل آخرش مفتوح شود چون مُكْرَمٌ وَمُدْحَجٌ

و مُنْطَلَقٌ اسم تفضیل دلالت میکند بر اینکه

موصوف و زیاده بر غیرش دارد اسم تفضیل از

ثلاثی مجرد بر وزن أَفْضَلٌ اید أَفْضَلُ أَفْضَلَانِ

أَفْضَلُونَ أَفْضَلُ أَفْضَلِيَّتِ

أَفْضَلِيَّتُ

در باب یکم در ضبعها اسمها

اسم التان چیزیست که معالجه میکند با فاعل مخبر

بجهت رسیدن اثر مفعول اسم التان است ضبعها است

مِفْعَال و مِفْعَل و مِفْعَلْ چُون مِفْعَالِ

و مِحْط و مِکْکَه

فَعْلَه بفتح فاء از ثلاثی مجرد برای سره بود چُون صَرْبَه و

صَرْبَه یعنی زدم او را بجا و زدن

و مِفْعَلْ بکسر فاء برای هبَّت و چکوتکه فعل باشد چُون مَحَلَّتْ

مَحَلَّة الْأَمْرِ یعنی نشستن نوح نشینا مهر

فَعْلَه بضم فاء برای مَقْدَر و باشد چُون أَكَلَتْ لَفْهَةً

فَعَالٌ برای چیزی باشد که از فعل ساقط شود چُون

كَتَبَاسَهُ وَفَلَامَهُ

خاک کردیه و برده ناخن

اسم زمان و مکان و مصدر و فعل ثلاثی مجرد از یَفْعَلُ

و یَفْعَلُ بروزن مَفْعَلْ اید چُون مَشْرَبْ

و مَفْعَلْ و از یَفْعَلْ بکسر اسم مکان

و زمان بروزن مَفْعِلْ اید چُون عَجَلْ و مصدر و مفعول

بروزن مَفْعَلْ اید و در چند کلمه از یَفْعَلُ و یَفْعَلُ

فصل ثالث

اسم زمان و مکان هر وزن مفعیل آمده است برخلاف
قیاس چون مَطْلَع و مَشْرِق و مَغْرِب و مَسْجِد
و مَسْقِط و مَبْدِث و مَقِرُون و مَكْنِث و مَحْرُز
و در همه اینها جا این است

و اسم مکان و زمان مصدر و مفعیل از مثال او یعنی
فعلیکه فاء الفعل و او باشد هر وزن مفعیل اید چون
مَوْعِد و مَوْجِل و از نا تصریفی فعلیکه لام الفعل
حرف عله باشد هر وزن مفعیل اید چون مَرْمِی و
مَرَضِی و از غیر ثلاثی مجرد اسم زمان و مکان مصدق
چون اسم مفعول آن باشد

در بیان انواع افعالا

بدانکه فعل بهفت نوع باشد صحیح مهموز
مضارع مثلاً اجرون تأیید لغیف صحیح انت که
حروف صولق همزه و حرف عله و تضعیف نباشد چنانکه

بهر ذریعہ ثالثہ

اشکاء جمیع در این کتاب نافیستند

مهمترین اشکاء یکی از حروف صوائی هیره باشد چون

اَکَل و سَلَّ و بَدَرَدَ

عفتا برد و منست ثلاثی و رباعی مضاعف ثلاثی

است که عین و لام اواز یکجمله باشد یعنی مثلاً و عفتا

و باغی است که هاء الفعل و لام الفعل اولاً و همچنین غیر الفعل

و لام الفعل ثانیاً اواز یکجمله باشد چون زَلَزَلَ

و قَلَقَلَ

مثلاً افستکه فاء الفعل از حرف عله باشد چون وَعَدَ و یَوَدَّ

اجبی افستکه غیر الفعل از حرف عله باشد چون قَالَهُ و بَاعَ

ناقصان است که لام الفعل از حرف عله باشد چون دَعَى و دَعَى

لَهْفَتَ برد و منست لَهْفَتَ مفروق و لَهْفَتَ

مفروق

لَهْفَتَ مفروق است که فاء الفعل و لام الفعل و

حرف علم باشد چون و ق

و الف حرف مضمون است که عین الفصل و لام الفعل و

حرف علم باشد چون طوی و حروف علم سه است و آ و

یا و الی که منقلب زواریا باشد

در باب بیستم در مضمون

مهور الفاء از باب تصریف الایمرف مضمون تمام

صفت های و مثل صحیح است الا امر حاضر

امر حاضر و مضافا اصل او مراد مرید و و همزه جمع

شد بود اول مضموم و ثانی ساکن همزه ثانی قلب بواو شد و در

شد و اگر دو کلمه دو همزه جمع شوند اول مفتوح باشد

و ثانی ساکن همزه ثانی قلب بآلف شود چون آمن که

اصل آن آمن بوده است و اگر همزه ثانی مکسور و ثانی

ساکن باشد ثانی قلب شود بیا چون ایمان که اصلش

ایمان است

نیز امر حاضر را امر برکنه شده است که همزه ثانی را بیست
 کثرت استعمال بر غیر قیاس حذف کردند و چون اول کلمه که
 بهم باشد متحرک است از هذره وصل مستغنی شدند و از اهم
 حذف کردند و میسر شد و همچنین است کل و حذف
 مَهْمُوزُ الْعَيْنِ از باب مَعَ مَبْنَعُ الْبَرَاءِ از آوردن
 شبر و ریشه زَارَ یَزَارُ زَارًا و از باب علم بسلام
 چون نَزَرَ یَزَارُ زَارًا تمام نضار و بشر چون صحیح است
 مَهْمُوزُ اللَّامِ از باب مَعَ مَبْنَعُ الْهَاءِ کوا را شدن و طعنا
 چون هَنَّا یَهْنَأُ هَنَاءً و از باب حَرَبٍ یَحْرِبُ چون
 هَآیَهْنَا چون صحیح است

در بیان چهار کسر مضاعف

مضاعف از باب تَصْرِيفُ الْمَدِّ کیندن
 مَاضٍ مَفْلُومٌ مَدَّ مَدًّا مَدًّا مَدًّا مَدًّا
 مَدَّ بود اجتماع دو حرف ماضی و یک کلمه از یک جنس

تقبل بود دال و لا ساکن کردند و در ثابته ادغام کردند
 مد شد و همچنین است تا مد در و در مد در و ما بعد
 چون دال ثابته ساکن بود ادغام ممکن نبود پس بر حال خود
 ماندند

مُتَقَبِلٌ مَعْلُومٌ يَمْدُ يَمْدَانِ يَمْدُونُ تا
 آخر یمد در اصل یمد در بود حرکت دال اولاً بهمین
 دادند و در دال ثابته ادغام کردند یمد شد
 و هم چنین است بابت ضیغها سوای یمد در و تمد در
 که در این دو ادغام ممکن نیست چنانکه در ماضی و معی
 گفته شد

ماضی مجهول مَدَّ مَدَّانِ مَدُّونَ تا آخر
 مُتَقَبِلٌ مَجْهُولٌ يَمْدُ يَمْدَانِ يَمْدُونُ تا آخر یمد
 معاومند و در د و ضیغه مفرد از امر غایب مفرد مذکر از امر
 حاضر و د و ضیغه متکلم از فعل امر چهار وجه جایز است

دوره ثالثه

۵

چون لَمِئِدْ لَمِئِدْ لَمِئِدْ وَلَمِئِدْ لَمِئِدْ لَمِئِدْ وَلَمِئِدْ
 مَدَّ مَدَّ مَدَّ وَهَكَذَا مَتَكَلِّمٌ وَحْدَهُ وَمَعَ الْغَنِيِّ
 ودر بابی صیغتها یکوجه جایز است چون لَمِئِدًا لَمِئِدًا
 تا آخر و مَدًا مَدًا تا آخر و بر این قیاس است حال
 نه و سه

اسمرفاع علی مادّ مادتان مادّ و د
 اسم مفعول ممد و د ممد و د ممد و د و د و د تا آخر
 عطفاً از سه باب ممد است از باب و لای چنانکه گفته
 شد از باب دزم چون قَرَّیْتُ رَجُلًا از باب سقم چون بَرَّیْتُ
 برّاً و از این دو باب در مفر د امر غایب اخوات نشسته
 وجه جایز است بجهت آنکه از جهت موافقت عین المعقل
 بود و ممد مضاعف با عی زلزله زلزله و زلزله و لا چون
 و خرج است در تمام تضاریف

و ممد مضاعف با عی زلزله زلزله و زلزله و لا چون

اھم حاضر عِدِّ عِدُّو نا اخر موكبوت تا كبد ثعلبہ عِدَّت
عِدَّت عِدَّت نا اخر و نو تا كبد خفيفه عِدَّت عِدَّت عِدَّت

فاعلم ان من سلك في
 منتهى سبيل الحق
 وضمه الى ما في
 بمقتضى الفناء وال
 وفتح ما بين اهل
 ازواجهم من غير
 مثل وعلم بعد
 ازواجهم من غير
 ففتح بفتح
 من غير
 ففتح بفتح
 من غير
 ففتح بفتح
 من غير

ع ۵ مثل ذرّه ثالثه

و بابتقیاس است سایر مضار و یفت بر باب

مجهول مضارع یوعد تا اخر واو محذوفه عود کرد زیرا که کسر

عین زایل شد

مثال وادی از باب نیم الوجل ترسیدن ما مضارع معلوم و جل
مضارع یوجل امر حاضر اجل اجلا اجلوا الخ اجلد و اصل

اوجل بود و ساکن ما قبل مکسور قلب بیاید یا باشد

مثال وادی از باب چهارم الوضع نهادن ما مضارع معلوم
وضع مضارع معلوم یضع تا اخر یضع در اصل یوضع بود و

حذف کرد ند چنانچه در دیسه گفته شد پس کسر ضاد را بد

بفتح کرد ند بی جهت تا فل حرف حلق و همچنین است بطا و یبع

و یبع و یبع

مثال وادی از باب ییم الودم اما سر کردن ما مضارع و د

چون صحیح است مضارع یوم مانند یعد

امر حاضر رم چون عد

اجوف وادی زد و باب آمده است از باب اول چون قال

يقول از باب سیم چون خاف يخاف

اجوف وادی از باب اول القول گفتن ماضی معلوم قال قال

قالا قالتي قالنا قلن الي قال در اصل قول بود واد

حرف علة متحرکة ماقبل مفتوح و قلب به الف کردند

قال شد و همچنین است قائلن و قلن در اصل قولن

بود و او را قلب به الف کردند قائلن شد القاء ساکنین

شد میان الف و لام الف بالقاء ساکنین بیفتاد قلن

شد فتحة قاف را بدو بضمه کردند تا دلالت کند

بر اینکه عین الفعل که حذف شد و او است فلان

مضارع معلوم يقول يقولان يقولون تا آخره و

در اصل يقول بود ضمیر بود و ثقیل بود بمقتضی نهادند

يقول شد و در یقولن و یقولن و ان بالقاء ساکنین

بیفتاد چنانکه در ماضی معلوم دانسته شد امر حاضر

توضیح و تفسیر
است باب اول
و در عین که از باب
باب آمده است
الف از باب
نفسه خبری
قال يقول و قل
از باب سیم
چون خاف يخاف
منه

[illegible]

مؤکد بنون تا کید ثقیله قولن قولان قولن تا اخر
مؤکد بنون تا کید خیفه قولن قولن قولن چون ما قبل
نون تا کید در مفرده ها مفتوح شد المقابله تا کین زایل شد
واو محذوفه عود کرد و همچنین استا سر غایب لغی
محذوف ما خی قبل قبل قیلوا قیلت قیلنا قلن تا اخر
قبله حاصل قول بود کسر بر طار ثقیل بما قبل ذا بعد
بعد از طلب حرکت ما قبل واو ساکن ما قبل مکسور قلب بیا
شد قبل شاء و هم چنین است تا فلن

قُلْنَ دَوَّاضِلُ قَوْلِنَ بُودِ عَمَلِ مَبْلُ وَا كَرْدَنْدِ قِبَلِنِ شَدِ
النَّعَاسُ اكْبَرُ شَدِ مَبْشَايَا وَا لَامِ يَارَا اَنْدَا خَتَدِ قِلَرِ شَدِ كَرُ

درורה ثالثه

قائل بدل کردند بضمه تا دلالت کند براینکه عین
محدوفه و اوست نه یا فکن شد و هم چیز است تا اخذ
صورت معلوم و مجهول تا آخی را سرخا عر و جمع مؤنث
بکسان باشد و در وقت لبر مختلف چنانچه دانسته شد
بجمله مضارع یقال یهنا لاین یقالون الاخر یقال
در اصل یقول بود و ا و حرف عله متحرک ما قبلش حرف صحیح
ساکن فتحه و ا و را بما قبل دادند و ا و در موضع حرکت بود ما
قبلش مفتوح قلب بالف کردند یقال شد و هم چنین
است حال دیگر انفاظ و در یقولن و هملن لف بنین
بالتقاء ساکنین بیفتاد

اسم غایب مجهول لیقل اسم فاعل قائل قائلان قائلون
تا آخر قائل در اصل قاول بود و ا و واقع شده بود بعد
از الف و ا مد قلب بضمه شد قائل شد

اسم مفعول مفعولان مفعولون الاخر مفعول

دوره ثالثه

اعبر

در اصل مقوون بود ختمه بر واو ثقیل بود بما قبل نادرند
 التقاء ساکنین شد میان دو واو یک واو بالتقاء ساکنین
 بیفتاد مقول شد نذر بعضی محذوف واو اصلی است
 پس ورنش مقول است و پیش بعضی او را یاء افتاد و رنش
 مفعول است

تسلسل بین و مستمر الجوف و الواو از باب سیم

اجوف واو علی و باب سیم الجوف ترسیدن ماخوذ معلو
 خافهم خافوا خافت خافنا خفن الج
 خافنه در اصل خوف بود واو حرف عله متحرک ما قبل
 مفتوح را قلب مالف کردند خاف شد و بهین قیاس است
 تاخفن و خفن در اصل خوف بود کسره بر واو ثقیل
 بود بما قبل نادرند بعد از سلب حرکت ما قبل واو بالتقاء
 ساکنین بیفتاد خفن شد و در اینجا ملاحظه حذف عین
 الفعل شد بلکه ملاحظه باب شده است

مضارع معلوم بخاف بجا فان بجا خون الی علالتش چون

بقالاست

ماضی مجهول خیف منه خیف منها خیف منهم خیف منهن

خیف منها خیف منهن خیف منک خیف منک خیف منکم

خیف منک خیف منک خیف منک خیف منک خیف منک

اعلالتش مثل قبل است

جمله مضارع بخاف منه الی علالتش چون مجهول

بقولاست

امر حاضر خف خافا خافوا خافی خافا خفن موکد بنون

ناکید ثقیله خافن چنانکه گذشت و همچنین است انوا

اسم فاعل خاف چون قائل اسم مفعول مخوف

چون مقول

در باب ضربت اجوف فاعلی

اجوف فاعلی از در باب آمده است از باب دوم چون

بَاعَ يَبِيعُ وَاِذَا بَابُ سِيمِ چُونِ فَاَتَ يَهَاتُ

اَجُوفَ نَا فِي اِذَا بَابِ دَوْمِ الْبَيْعِ خَرِيدَن و خَرِيدَتَن

مَاضِي مَعْلُومِ بَاعَ بَاغَا بَاعُوا بَاعَتْ بَاعَتَا بَعَيْنَ نَا اَخ

بَاعَ دَوَاضِلُ بَاعَ بُو د بَا و مَشْرُكَ مَا قَبْلَ مَشْتَوِجًا قَلْبًا لَف

كَرْدَنَدَ نَاعَ شَد و هَمِچُنِزَ اسْتَنَاقَ بَعْنَ و دَرِ بَعْنِ نَا اَخ

چُو فَعْلِ بَاعَ كَرْدَنَدَ لِقَاءَ سَاكِنِ شَد مِثَالُ الْفِ و عَيْنِ

الْفِ بِالْقَاءِ سَاكِنِ مِثْلًا و فَتْحًا بَا زَا بَدَلِ كَرْدَنَدَ كَبَرِ

نَادَ لَا لَتَ كُنْدَ بَرَاءَ مَحْدُوفَ كَرْدَنَدَ عِزَالِ فَعْلِ اسْت

مَضَارِعِ مَعَاوِمِ يَبِيعُ يَبِيعَانِ يَبِيعُونَ نَا اَخِرِ يَبِيعُ دَد

اَضَلَّ يَبِيعُ بُو د كَسَرِ بَرَاءَ قَبْلِ بُو د مِثَالِ دَادَ نَدَا يَبِيعُ

شَد و يَبِيعُ و يَبِيعَانِ بِالْقَاءِ سَاكِنِ مِثْلًا و

اَمْرًا خَارِجِ بَعَا بَعُوا بَعِي بَعِيَانِ بَعْنُ مَوْكَدَ بَعُونِ

نَا كَبَدَ ثَقِيلَةً بَعْنُ بَعَانِ بَعْنُ اَلْجِ مَوْكَدَ بَعُونِ

نَا كَبَدَ خَفِيفَةً بَعْنُ بَعْنُ بَعْنُ اَمْرًا غَايِبِ و نَهَيْ

بَاعَ يَبِيعُ وَاِذَا بَابُ سِيمِ چُونِ فَاَتَ يَهَاتُ
اَجُوفَ نَا فِي اِذَا بَابِ دَوْمِ الْبَيْعِ خَرِيدَن و خَرِيدَتَن
مَاضِي مَعْلُومِ بَاعَ بَاغَا بَاعُوا بَاعَتْ بَاعَتَا بَعَيْنَ نَا اَخ
بَاعَ دَوَاضِلُ بَاعَ بُو د بَا و مَشْرُكَ مَا قَبْلَ مَشْتَوِجًا قَلْبًا لَف
كَرْدَنَدَ نَاعَ شَد و هَمِچُنِزَ اسْتَنَاقَ بَعْنَ و دَرِ بَعْنِ نَا اَخ
چُو فَعْلِ بَاعَ كَرْدَنَدَ لِقَاءَ سَاكِنِ شَد مِثَالُ الْفِ و عَيْنِ
الْفِ بِالْقَاءِ سَاكِنِ مِثْلًا و فَتْحًا بَا زَا بَدَلِ كَرْدَنَدَ كَبَرِ
نَادَ لَا لَتَ كُنْدَ بَرَاءَ مَحْدُوفَ كَرْدَنَدَ عِزَالِ فَعْلِ اسْت
مَضَارِعِ مَعَاوِمِ يَبِيعُ يَبِيعَانِ يَبِيعُونَ نَا اَخِرِ يَبِيعُ دَد
اَضَلَّ يَبِيعُ بُو د كَسَرِ بَرَاءَ قَبْلِ بُو د مِثَالِ دَادَ نَدَا يَبِيعُ
شَد و يَبِيعُ و يَبِيعَانِ بِالْقَاءِ سَاكِنِ مِثْلًا و
اَمْرًا خَارِجِ بَعَا بَعُوا بَعِي بَعِيَانِ بَعْنُ مَوْكَدَ بَعُونِ
نَا كَبَدَ ثَقِيلَةً بَعْنُ بَعَانِ بَعْنُ اَلْجِ مَوْكَدَ بَعُونِ
نَا كَبَدَ خَفِيفَةً بَعْنُ بَعْنُ بَعْنُ اَمْرًا غَايِبِ و نَهَيْ

بر همین قیاس است

جمله ما ضویع بیعنا بیعوا تا آخر بیع و اصل بیع بود که

یا، ثقیل بود بها قبل دادند بعد از سلب حرکت ما قبل بیع

شد و در تعیین و ما بعد بعد از آنکه عمل بیع را کرد نداللقاء

ساکنین شد میانه یا و عین یا باللقاء ساکنین بیعتا بعین شد

و در اینجا نیز صورت معلوم و مجهول مانده و امر حاضر در جمع

مؤنث یکسانست و در تقدیر مختلف

جمله مضارع یباع یباعان یباعون بر قیاس یقال

اجوف یا بی از باب یم مثل اجوف و او ی از باب یم است

در سره امره ناقصه وای

ناقصه وای وای ز سر باب ث مله است و باب قل چون دعا

پدعوا از باب یم چون رفیع برضی از باب شمر

چون رفیع و رفیع

ناقصه وای از باب قل الدعاء والدعوة خوانند

در اصل ما یباع و
ما بعد از الفکایه
و افع شاء بود طلب
هنگام شد انفعول
مبیع الخ مبیع
سبوع بود و صیغه
ما ثقیل بود بها قبل
دادند لقاء ساکنین
شد میان یا و
و او اخذت
که تلا بیع شد
مجهول مناسبت
فهم را بداند
که ند مبیع

در بیان دَعَا ثالثه

۶۵

ماضی معلوم دَعَا دَعَوَا دَعَتْ دَعْنَا دَعَوْنَنَّا
دَعَا در اصل دَعُو بود و از حرف عله متحرک ما قبل
مفتوح را قلب یالف کردند و دعا شد

دَعَوَا اَعْلَال نمیشود

دَعَوَا در اصل دَعُو بود و از قلب یالف کردند
و الف بالفاء ساکنین بیفتاد دَعَوَا شد و همچنین است دَعَتْ
و دَعْنَا زیرا که حرکت تا در دَعْنَا غرضی است بجهت آنکه در
واحد ساکن بوده و از دَعَوْنَنَّا احسن اَعْلَال نمیشود

مضارع معلوم یَدْعُو یَدْعَوَانِ یَدْعَوْنَ تا آخر میگوید و
اصل یَدْعُو بود و ضمیر بر او و قبل بود انداختند و بدو شد
و همین طور است یَدْعُو و ادْعُو و ندْعُو و شنبه ها اَعْلَال
نمیشود یَدْعَوْن جمع مذکر و اصل یَدْعَوْرَن بود و ضمیر
بر او و قبل بود انداختند و لقا و ساکنین شد میان
د و واو و لام و الف قبل بالفاء ساکنین بیفتاد و یَدْعَوْن

فصل ثالث

بسم الله

شد بروزن تَقْعُون و همچنین است تدعون جمع مذکر
 جمعهای مؤنث اعلال نمیشوند بروزن تَقْعَلْنَ و تَقْعَلْنَ
 و تدعین و احدی مخاطبه در اصل تدعوین بود کسر
 بر و او تَقْعِل بود بما قبل دادند بعد از سلب حرکت
 ما قبل و او بالقاء ساکنین بیفتاد تدعین شد بروزن
 تَقْعِبِ

امر حاضر اذع اذعوا اذعوا تا اخر و مفرد
 مذکر غوض ضمه لام الفصل بوقفی بیفتاد و همچنین
 امر غایب و هی چو لیدع و لا یذع و لم یذع
 امر حاضر موک بنون تاکید ثقیله اذعون اذعون
 اذعن اذعن اذعوا اذعوا

نون تاکید خفیفه اذعون اذعن اذعن و همچنین
 امر غایب هی مجهول ما ضمه دعی دعی و تا اخر دعی
 در اصل دعو بود و آورد و علمت واقع شده بود و ما

قبلش ضمه نبود قلب بیا شد دُعِی شد و هم چنین است عِیا
دُعُوا در اصل دُعُوا بود بعد از قلب بیا دُعُوا شد
ضمه بر یا قبل بود بیا قبل دادند بعد از قلب حرکت
از ما قبل اللقاء ساکنین شد میان واو و یا با الف و
ساکنین بیفتاد دُعُوا شد

مجهول مضارع دُعِی بدعیان دُعُونَ ندعِی ندعیان
ندعِی نا اخر بدعِی در اصل بدعُونَ وارد و مرتبه چهارم
واقع شده بود و ما قبلش مضموم نبود قلب بیا شد و یا مجهول ما
قبل مفتوح را قلب با الف کرد ند دُعِی شد و همچنین است ند
و ادعِی و ندعِی بدعیان بدعُونَ بود و او قلب بیا شد
بدعیان شد و همچنین است ندعیان بدعُونَ دو
اصل بدعُونَ بود و او قلب بیا شد بدعُونَ شد و یا
قلب با الف شد اللقاء ساکنین شد میان الف و واو
الف باللقاء ساکنین بیفتاد بدعُونَ شد و هم چنین است

تَدْعُونَ

تَدْعُونَ رَاصِلٌ يَدْعُونَ بُوَدَ وَارَاقَلْبِيَا شَدَّ يَدْعُونَ شَدَّ
وَتَدْعِينَ جَمْعُ مَوْنَتِ هَمْ هَمْ ظُورًا سَتَا مَا تَدْعِينَ وَاحِدُهُ مُخَاطَبُهُ
وَرَاصِلٌ تَدْعُونَ بُوَدَ وَارَاقَلْبِيَا كَرْدَنْدَ وَارَاقَلْبِيَا لَفَ
وَالْفَتْ بِالْفَتْ مَا كُنْتَ تَدْعُونَ شَدَّ بَرْدَنْدَ تَدْعُونَ

اسْمُ فَاعِلٍ دَاعٍ دَاعِيَانِ دَاعُونَ دَاعِيَةٌ دَاعِيَاتُ
دَاعِيَاتٌ وَدَاعٍ

دَاعٍ رَاصِلٌ دَاعُونَ بُوَدَ وَارَاقَلْبِيَا شَدَّ يَدْعُونَ شَدَّ
قَبْلُ شَدَّ بُوَدَ قَلْبِيَا شَدَّ دَاعِيٌ شَدَّ ضَمَّةً بِرَاقَلْبِيَا شَدَّ
بِيفْتَادِ الْفَتْ مَا كُنْتَ تَدْعُونَ شَدَّ بَرْدَنْدَ تَدْعُونَ
بِيفْتَادِ دَاعٍ شَدَّ دَاعِيَانِ رَاصِلٌ دَاعُونَ بُوَدَ وَارَاقَلْبِيَا
قَلْبِيَا شَدَّ دَاعِيَانِ شَدَّ دَاعُونَ رَاصِلٌ دَاعُونَ بُوَدَ
وَارَاقَلْبِيَا شَدَّ دَاعُونَ شَدَّ ضَمَّةً بِرَاقَلْبِيَا شَدَّ
بِيفْتَادِ الْفَتْ مَا كُنْتَ تَدْعُونَ شَدَّ بَرْدَنْدَ تَدْعُونَ

داعیه در اصل داعیه بود و او قلب پیا شد داعیه شد

و همچنین است تا دواچ و دواچ مانند دای است

اسم معنی مدعو مدعو این مدعو و ن تا آخر مدعو و

اصل مدعو بود و حرفا ذیت جنس در یک کلمه بعد

بود و اولاً در ثانی ادغام کردیم مدعو شد و هم

چیز است بواجب

درین وی یکم ناقص و ای از بابی و

ناقص و ای از بابی رضی و الرضوان خوشنود شد

ماضی معلوم رَضِيَ رَضِيَ رَضُوا تا آخر ماضی مجهول

رَضِيَ رَضِيَ رَضُوا تا آخر معلوم و مجهول چون دُعِيَ

اعلال میشود

مضارع معلوم يَرْضِي يَرْضِيان يَرْضَوْنَ تا آخر مضارع مجهول

يَرْضِي يَرْضِيان يَرْضَوْنَ الخ اعلال معلوم و مجهول چون يُدْعَى است

در اینجا نیز جمع مؤنث و واحد مخاطبه در صورت مؤنث

در بیان ثالثه

و در تقدیر بخلاف چنانکه در مدعیین گفته شد

اگر حاضر ارض را رَضِیَانِ اَرْضُوا اَرْضِی اَرْضِی اَرْضِی
مؤكد بنون تاکید ثقیله اَرْضِی اَرْضِی اَرْضِی اَرْضِی

اَرْضِی اَرْضِی اَرْضِی

بنون تاکید خفیه اَرْضِی اَرْضِی اَرْضِی اَرْضِی
در اصل اَرْضِی بود مؤكد بنون تاکید ثقیله شد الف محذوف

مؤكد بنون و منقلب باشد اَرْضِی شد اَرْضِی در اصل

ارضوا بود مؤكد بنون تاکید ثقیله الفاء ساکنین شد میا

یا و بنون چون ضمه در کلام نبود که دلالت بر حذف او

کند و او را ضمه دادند اَرْضِی شد

اَرْضِی اصل اَرْضِی بود مؤكد بنون ثقیله الفاء

ساکنین میانه یا و بنون کسره نبود که دلالت کند بر حذف

یا یا و کسره دادند اَرْضِی شد و بنون قیاسی است

اثر حاضر مؤكد بنون خفیه و آخر تالیف و تهی

دفعه ثالثه

۷۱

وغيره ازافعال معتل اللام در صورتيکه ما قبل واول

ويا، ضمه وکسر نباشد استمر فاعل زايض برقياس ذاج

استمر مفعول مرضي تا آخر

ماقص زادي زباب شتم السجوه مستشمن

ماضي معلوم رخو رخا رخا تا آخر

مضارع معلوم يرخو يرخوان يرخون چون يدعو ماضي

مجهول رخي چون دعي مضارع مجهول يرخي چون يدعي

استمر فاعل ذاج استمر مفعول مرخو وم چنبر است سار

تصانيف

درين سوره و ما ناقص يائي از باب

دفعه و سيم و چهارم

ماقص يائي از باب مده است زباب وم چون رخي يرخي زباب

سيم چون تخي تخي زباب چهارم چون رخي رخي

ماقص يائي از باب دم السري تبرا تدا حستن

ما حق معلوم و میا رموا تا آخر و می دراصل رقی بود
 یا حرف عله متحرک ما قبل مفتوحا قلب میا لغت کردند
 رقی تدبیر قیاس دعا ما حق مجهول رقی و میا رموا
 تا آخر رموا دراصل رموا بود و صفت بریا ثقیل بود
 برما قبل را دهند بعد از سلب حرکت ما قبل اللقاء ساکنین شد
 ما بین یا و لا و لا باللقاء ساکنین بقیة رموا شد
 مضارع معلوم بر می میان بر مون ترقی تر میان بر مین
 تا آخر واحد مخاطبه مؤنث و جمع مؤنث در صورت یکسان است
 و در تقدیر مختلف جمع مؤنث بر اصل خود و واحد مؤنث
 در اصل تر می بین بود کسر بریا ثقیل بود حذف نکردند اللقاء
 ساکنین میان دو یا یا لام الفصل باللقاء ساکنین بقیة
 بر می بین بر می بین

مضارع مجهول بر می یو میان یو مون بر قیاس بر می

چون حرف و ف نا صبه دراید کوئی کن بر می کن بر میا

تَرْغُزُهُ نَالِشْ

۷۳

لَنْ يَرْمُوا أَمْرًا خَاصًّا زِمِ اِرْمِيَا اِرْمُوا

مَوْكِدِ بُونِ مَكِيدِ ثَقِيلِ اِرْمِيَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا

اِرْمِيَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا

بُونِ نَحْفَه اِرْمِيَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا

وَتَمِي وَتَجِدِ اِسْمَاعِيلِ زِمِ اِرْمِيَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا

مَفْعُولِ مَرْمِي مَرْمِيَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا

مَرْمِي دَا حَتْلِ مَرْمِي بُو دَا وَاوِيَا دَا دَا دَا دَا دَا دَا دَا

بُو دَا دَا دَا دَا دَا دَا دَا دَا دَا دَا دَا دَا دَا دَا دَا

اِدْعَامِ كَرْدَنْدِ مَرْمِي شَدِ بَهْمَتِ مَنَاسِبَتِ يَا خَمَتِ زَا بَدِ

مَكْسُوكِ دَنْدِ مَرْمِي شَدِ وَكَلَا اِلْوَاخِ

نَاقِصِ يَابِ اَز بَابِ سِيمِ الْحَشِيْمِ وَالْحَشِيْمِ مَرْمِي دَن

مَاضِي مَعْلُومِ اَوْ حَشِي خَشِيَا خَشُوَا مَعْنَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا

نَا اِخْرَدِ مَاضِي مَعْلُومِ اَوْ حَشِي خَشُوَا مَعْنَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا اِرْمِيَا

نَاقِصِ يَابِ اَز بَابِ چَهَارِمِ الرَّعِي چَرَبِدِ وِچَرَبِدِ مَاضِي مَعْلُومِ

رعی چون می مضارع معلو برعی چون میخوشا مضارع اسم
فاعل راع اسم مفعول مری و حکم نون تاکید در این
باب مانند باب یرحفاست

بدانکه واجبست حذف همزه از فعل مضارع رای چون تیری بریان
برون الخ تیری صلتش برای بود حرکت همزه وایما قبل دادند
وهمزه را از جهت تخفیف کثرت استعمال حذف کردند تیری شد یا
و قلب مالف کردند تیری شد و همچنین است بواقی

امضارع از برقیا س رای و بر تقدیر حذف گفته میشود
و در حال وقف ها با متصل میشود و گفته شود (ره)
اسم فاعل رای برقیا س رای اسم مفعول مری چون مری و
باب فعال گفته شود آری بری رای نهویر و ذاکموا
امضارع و هكذا البواقی بحذف همزه چنانکه در مجرد گفته شد

در سیم در لغت مفروق

لغیف مفروق از سه باب آمده است و باب دوم مثل قلیبی

فصل ثالث

۷۵

از باب سیم چون رَجَّی یَوْجِی از باب پنجم چون ولی یلی
 لَقِیْتُ مَهْرُوفِ از باب دوم الوقی نگاه داشتن ماضی
 مقاوم رَجَّی برقیاس رَجَّی مضارع معلوم یقی تا آخر
 یقی در اصل یوقی و دافرا انداختند چنانچه در رسید گفته
 شد و یا داساکن کردند چنانکه در زیر می گفته شد
 امر حاضر قِیَاقُوا فی قِیَاقِینَ و همچنین است امر غایب
 و همی و جحد استمر فاعل زاین و اقیان زاتون تا آخر چون
 دایم انهم مفعول قوقی چون سر می و

لَقِیْتُ مَهْرُوفِ از باب سیم الوجی سوده شدن ستم
 ستوران ماضی معلوم رَجَّی مضارع معلوم یوجی
 ماضی مجهول رَجَّی مضارع مجهول یوجی چون رَجَّی
 امر حاضر ایح ایحیا ایحوا تا آخر ایح در اصل ایح بود
 و اوساکن ماضی مکسور و اقلب بیا کردند ایح شده
 و همچنین است تا آخر چون تا کبد ثقیله ایحین مانند

از زمین و چمن است سایر متصرفات

لایف مفروق از باب پنجم الولی دوست داشتن

ماضی معلوم ولی چون رخصی مضارع معلوم بلی چون ہی

اگر حاضر لی چون رقی باقی بهمین قیاس است

در سببی و چها مراد از لایف مفروق

لایف مقرون از دو باب آمده است از باب دوم چون

شوی یثوی شیا در تمام تضاریف چون رخی برمی است

الشی یعنی بریان کردن در اصل الشوی بوده است

و او را در یک کلمه جمع شده بودند سابقا کن و او را

قلب بیا کردند و او را دریا اذ غام کردند الشی شد

از باب سیم الطوی کرسنه شدن ماضی معلوم طوی

چون رخصی مضارع بطوی چون رخصی و هم چنین است

بواجب

در سببی و چمن مراد از لایف

ثلاثی مجرد

بلا تکرار باب دل و دَرم و چندانم از ابواب ثلاثی مجرد در معنا
 بسیار استعمال میشوند که از بسیاری ضبط آنهاست
 و باب سیم و پنجم استعمال میشوند اغلب در مرضها و
 اندوهها و صداین و چون سقم و مَرَض و حزن
 و فزع و در غیر این در معنی نیز استعمال میشوند
 مثل سیرب و علم و از رنگها نیز از ایند و باب میاید
 چون ادم و سید و از عیوب میاید چون عجب
 و باب ششم استعمال میشود در فعلهای طبایع و نحو آنها
 چون حسن قبح کبر و از اینجهت ثناب همیشه لازم
 استعمال میشود

در باب ششمی شمرت معانی ابواب
 ثلاثی مجرد و در باب اول

غالب ابواب فعال از برای متعدی ساختن ثلاثی مجرد است

چون اَجَلَسْتُ زَيْدًا و كَاه از برای تعريض دید چون

اَبَيْتَ الْقَرْيَتَيْنِ یعنی عرض به دو وارد فرستاد

و كَاه از برای کردیدن . اید چون اَعَدَّ البَعِيرَ یعنی

کردید شتر صاحب عدّه و از هر قبیل است اَحْصَا النُّزُوعَ

یعنی کردید زراعت صاحب استحقاق دو کردن

و كَاه بمعنی یافتن چیزی بر صفتی اید چون اَبْجَلْتُ زَيْدًا یعنی

یافتم او را بجهل

و كَاه بمعنی سلب اید چون اَجَعْتُ لَهٗ كِتَابًا یعنی بر طرف کردیم

کتاب را و بمعنی تلافی بخرد نیز اید چون قَدَّ افْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ یعنی

رستگار شدند ایمانداران و رفتگان

فَابَّ اَفْضَالَ رَجُلٍ اَكْرَمُكُمْ اَكْرَامًا یَوْمَ دُاعِلُكُمْ

و یاکرم بود هر که و از انداختند زیرا که در اَكْرَمُ متکلم و حد

دو همنوع جمع شده بود یکبار بسبب ثقل انداختند و در باب

الفاظ نیز انداختند بجهت طریقه باب

امر حاضر از باب را از اصلیت قبل گیرند تا اگر م باشد

و گویند اگر م تا آخر و اسم فاعل و اسم مفعول و ثانی

همین قیاس است

مثال و آوردن باب فعال لا یجادن ربانیدن اصل و

بود و ساکن ما قبل مکسور قلب بیاشد و یجاد شد

و وعد و وعد و وعد و وعد و وعد و وعد

مثال یای الا یجادن ربانیدن ما ضایع مضارع

یوسیر و اصل یوسیر بود یا یجهد مناسبت ضمیر بدل بود

شد یوسیر شد امر حاضر ایست اسم فاعل یوسیر

اسم مفعول یوسیر قیاس یوسیر مضارع

اجوفت و او را لا قامه یا داشتن اقامه در اصل افوا

بود فتحه و او را نقل کردند بما قبل و او را اصل مخرج

ما قبل مفعول و طلب یا است کردند بالفاء ساکنین شد الف

بالفاء ساکنین بیفتا بیفتا شد عوض محذوف

فصله ثالثه

۸۰

تا مصد و پیرد را خوش زیاده کرد هم اقامه شد

ما ضول اقام تا اخر اقام در اصل اقوم بود فتحه و او را بما

قبل دادند و او در موضع حرکت بود ما قبلش مفتوح

قلب بالف نکرد ندا قام شد و در اقصن تا اخر الف به

اللقاء ساکنین بیفتاد

ما ضی مجهول اقم تا اخر اقم در اصل اقوم بود کسره

و او را بما قبل دادند و او را منقلب بنا کردند اقم شد

و در اقصن تا اخر با بالقاء ساکنین بیفتاد

مضاع معلوم یقم تا اخر یقم در اصل یقوم بود کسره

و او را بما قبل دادند و او بیجهت کسره ما قبل قلب بنا شد یقم

شد و در یقین یقین با بالقاء ساکنین بیفتاد

مضاع مجهول یقام در اصل یقوم بود فتحه و او را بما قبل

دادند و او را قلب بالف کردند یقام شد و در یقین یقین

الف بالقاء ساکنین بیفتاد اخر اخر اقم اقم اقم اقم

فَوْن تَاكِيْد ثَقِيْلَه اَقْبَمَنَ اَقْبَانِ اَقْبَمَنَ فَوْن تَاكِيْد
خَفِيْفَه اَقْبَمَنَ اَقْبَمَنَ اَقْبَمَنَ اَسْرَفَا عَلٰی مَقِيْمٍ بِرَقِيَّاسٍ
نُقِيْمٍ اَمْرٍ مَفْعُوْلٍ مُّقَامٍ بِرَقِيَّاسٍ مُّقِيَامٍ

اَجْوَد بِالْمِ الْاِظْاَرَةُ بِرَاْسِدِنَ اَطَارٍ بِطَرٍ اَطِرٍ لَا
بُطِرٍ مُطِرٍ مُطَارٍ

فَاَقْصُرْ اَوْ لَا رِضَاءَ خُشُوْدَ شَدْنِ كَرْدَانِدَن
اَصْلُ اِرْضَاؤُ اِرْضَاؤًا هِدْ وَارْصِدَا زَالِفَ زَانِدَ رَاغِعَ شَدْنِ
بُودَ قَلْبٍ بِالْفِ كَرْدَ بِدَا رِضَاءَ شَدَا رِضَا رِضَا رِضَا
لَا يَرْضِي مَرْضِي مَرْضِي وَهَجْرَ اَبَسَ لُغْنَفَ مَقْرُوْن
وَمَقْرُوْنٍ بِوْنِ الْاِجْمَاءِ سُوْدَه كَرْدَن سَمِ سَتُوْرَانِ
وَالَا هَوَاءَ قَصْدَ كَرْدَن

مُضَاعَفَتِ الْاِحْبَابِ وَسَتْ اَشْتَنَ اَحَبَّ اَحَبَّ اَحَبَّ
مُحِبُّ اَحَبَّ اَحَبَّ اَحَبَّ

مَهْمُوْنُ الْفَاءِ الْاِيْمَانِ بِكَرُوْدِنِ اَمِّنِ يَوْمِيْنِ اَمِّنِ يَوْمِيْنِ

مُؤْمِنٌ و در مصور الفاء از مجرد اعلالین معلوم شد

در ترکیبی هفتم در معنا باب تفعیل

باب تفعیل از برای تعدیه ثلاثی مجرد است مخوفترج زید

عمرًا و از برای تکثیر نیز اید چون قسم و کثر

و از برای سلب نیز اید مخوفترج لبعثت یعنی بر طرف نکردن

شتر را

و بمعنی نسبت اید چون حمل زید شتر را یعرف نسبت داد

زید عمر و زایدانی

و از برای تشبیه نیز اید مثل قوت الشیخ بمعنی مانند گشتن

شیخ از پیری و هلال البصر بمعنی مانند هلال شرار از عمر و

این باب از فعل معتدل الاخر بر وزن تفعیل اید چون ترکیب ترویه

در ترکیبی هفتم در معانی باب مفاعله

باب مفاعله این باب از برای مشارکت است بمعنی در و نفر

یا بیشتر در کار مشارکت داشته باشند که هر یک

فصل ثالث

با د بکری ز کند که د بکری با ان چنین کند لکن ابتداء
کنند بفصل بعد از فعل ذکر میشود چون ضاروب
زند و عمر و

و گاه بمعنی ثلاثی استعمال میشود چون قاتلهم الله یعنی
کشتن ایشانرا خدا

و از برای مثال لغه فترا استعمال شود نحو ما جدد زید و عمر را
یعنی غلبه کرد و زید بر عمر و د و نیز کواری

و معنی این باب بروز و مفاعله اید و بروز و مفاعله
فبضال فترا بدین وقتا فترا و فترا

معنی الما بذر و الحما ب یکدیگر کرد و معنی کردن خائب بجناب
مجهولین حوالت بجناب استمر فاعل و مجهول مخاطب معنای

و مجهول مضارع بر یکدیگر و سندی و در تقدیر هر مخالفی

انتم فاعل و مجهول

در هر دو صورت معنی با ان فاعل

باب فتعال میاید از برای مطاوعه فعل و مطاوعه یغنی
قبول کردن و امتناع نمودن چون جمع زید المال فاجتمع
و بمعنی تفاعل نیز اید چون اختصم زید و عمرو

و بمعنی فعل باشد چون اجتذب کر بمعنی جذب است

و بمعنی کوشش و اضطراب نیز اید چون (وعلیهما ما اکتسبت)

مثال واو ای الا مذهب بقبول همه کردن اصلش از تهاب
بود و از اولب بنا کرده اند و تا زاد را ادغام کرده اند آنها

شد و همچنین است سایر متصرفات که کاه باشد که گویند
ابتغاد بقلب او یا و در مثال نایه گویند اکتاز و ابتنا

و هم چنین است در سایر تصار و پیش

اجوف و اولی الاجتناب قطع کردن بینا بان اجتناب مجتنب
اجتنب استمر فاعل و مفعول مجتنب

ناقص نایه الاجتناء برگزیدن اجتنبی بحقیقی الحقیقی
الحقیقی اجتنب لایحیبت

دوره ثالثه

۸۵

عَنْهُ الامتداد كَيْدَنْ اِمْتَدَّ يَمْتَدُّ اسر حاضر اِمْتَدَّ

اِمْتَدَّ اِمْتَدَّ اسر فاعل ومفعول مُمْتَدُّ

بدانکه هر کاه فاء الفعل باب فتعال مَاضَا يَاضَا يَاطَا

يَاطَا باشد قلب میشود فاء باب فتعال بطا نحو اضطلع

واضطرب واطرد واضطلم

وهر کاه فاء الفعل باب فتعال ذال با ذال یا ذاء باشد

قلب میشود تا باب فتعال بدال نحو اذکر واذکر واذکر

اصل اذکر اذکر بوده و جایز است که گفته شود اذکر

بدون دغام واذکر بقلب ال بدال داد غام ذال دذال

در چهارم باب فتعال

این باب همیشه لازمت و از برای مطاوعه مَعْلٌ باشد چون

فَتَحَ رَبُّكَ الْبَابَ فَانْفَتَحَ وَكَسَرْتَ لَكَوْزًا فَانْكَرَ

و کاه باشد از برای مطاوعه انقل باشد چون اَزَجْتَهُ فَانْجَحَ

و بنا نهاد و شود این باب مکرر و پیوسته در آن

تلاخ و تاشری باشد

الجب واری لا تعباد رام شدن انفسا د یفقا و مجهولین

اَلْقَدُّ يُفَادُ اَسْرًا عَلٰى مَعْنٰى مُفَادٍ

ناقص یا بالالتماء بود. شدن اینجی بمعنی المیعی

فَبَدَأَ بِمِنْحَ لَا تُعْطِيهِ وَتُعْطِيهِ رَأْسُهَا فَقَامَتْ فِي رَدْمٍ عَلَى

انوری بنوری

معنی از باب افعال لا یتضایب من حیث ان تضایب

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ إِذَا دُخِلَ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِمْ

اَفَرَأَيْتُمْ اِنْ نَضَبَ نَضْبًا نَضِيبًا لَمْ يَنْضَبْ لَا يَنْضَبُ

لا تفتب

وہیں چلے گئے اور کچھ دیر بعد وہاں سے واپس آئے۔

باب تفعل بن باب زبرائے مطاوعه فَعَلَ نَاشَدَ چُون

فصلت فی فتح
و این برای افتخار بنزای چون تو سید

و آخر برائے اجتماع فراہم ہوں کہ یہی اجتماع ہے کہ

از برای آنکه بکلف نیراید چون تجمیع و تحکم و از برای محبت

نیراید چون تخریج و از این قبیل است تفهیم

و محسن حکیم و در هر معنی باب تفاعل

باب تفاعل از این باب هم چون باب مفاعله از برای مشارکت

میانند و نفرویشتر است لیکن مجموع در اینجا بصورت

فعلت چون تضارب ^و یزد و در باب مفاعله یکی بصورت

فاعل و دیگر بصورت مفعولت چنانکه گذشت

و از برای اظهار چیزیکه در او هم نباشد مبیاید چون

بمنا رص زید یعنی اظهار مرض کرد زید و حال

آنکه در او نبود و از برای معانی دیگر نیز باید

بدانکه مصدر در باب تفعل و تفاعل از فعل مضارع

ضمه ما قبل آخر منقلب کسره شود چون التمس الصلای

و التزای

و مخفی نماید که در باب تفعل و تفاعل و تفعلل چون

در همه تارخ و دواء و در اول فعل جمع شود جایز باشد يك
یا واحد نمایند چون (تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ) و تَارَا
تَلَطَّلُ و (تَوَارَعْنَ كَهْفُهُمْ)

در حركات و همزه متعلقه

بَابُ تَفَعُّلٍ وَ تَفَاعُلٍ

بدانکه چون فاء الفعل باب تفعّل و تفاعل یکی از بازده
حرف باشد و وای باشد که تا و او جنس فاکتند و ساکن
نمایند و در فاء غام کنند و هر جا که اول کلمه ساکن باشد
همزه وصله داورند و آن یازده حرف پراست
که مرتباً ذکر کرده شود

تَاءُ اِثْرَبَ و اِتَابَعَ که اصلش تَثَرَّبَ و تَشَابَعَ بوده است
تَاءُ اِثْبَتَ و اِثْمَاتَلَّ تَشَبَّتَ و تَشَاقَلَا

ذَالِ اِذْكَرَهُ و اِذَا دَارَكَ تَذَشَّرَ و تَذَارَكَ

ذَالِ اِذْكَرَهُ و اِذَا دَاجَ تَذَكَّرَ و تَذَابَجَ

در تدریس و تالیف

۸۹

زاء اَزَمَلَ وَاَزَاوَدَ كَزَمَلَ وَتَزَاوَرَ

سین اِسْرَعَ وَاِسْأَرَ كَسْرَعَ وَتَسَارَعَ

شین اَتَجَعَ وَاِشَاعَرَ تَجَجَعَ وَتَشَاعَرَ

صاد اِصْعَدَ وَاِصَّاعَدَ نَصَعَدَ وَنَصَّاعَدَ

ضاد اِضْرَعَ وَاِضْأَرَ تَضْرَعَ وَتَضَّأَرَ

طاء اِظْهَرَ وَاِطَّابَقَ تَظْهَرُ وَتَطَّابَقَ

ظاء اِظْهَرَ وَاِظَّاهَرَ تَظْهَرُ وَتَظَّاهَرَ

بدانکه در قرآن مجید آمده (وَاِنْ مِنْهَا لَمَا يَشْفَقُ) که

در اصل یَشْفَقُ بوده و (مُزْمِلُ) و (مُدْشِرُ) و (اِنَّا قُلْتُمْ

که در اصل مُزْمِلُ و مُدْشِرُ و شَا قُلْتُمْ بوده است و

عنبر اینها

قبضه هرگاه عین فعل باب فتعال یک اذان یارده

حرف باشد جایز است که تاء افتعال را از جنس الحرف هم

و ساکن کنند و در او ادغام نمایند

و در آنجا که جمع شود قاء الفعل و قاء باب فتعال بعضی
حرکت تا زایقا دهند و در اینخصم مختصم اخقینا ما گویند
تخصم مختصم خصما و بمعنی فاعل حرکت بگردانند
و گویند تخصم مختصم خصما و از این فعل است یخصمون
که در مورد مبارکه بر است

در بیان و حکایات و معانی باب افتلال و استفلا

باب افتلال استعمال میشود در الوان و عیوب و همیشه
چون اسود و اعود

باب استفعال از باب غلبه استعمال میشود برای طلب فضل
مخواستگاری یعنی طلب کرد کتابت

و از برای اقبال از حالتی بحالی نیز ابد چون از العیبات یا
رضینا استغیرا و بمعنی فضل نیز است چون

استغیرا

دفعه ثالثه

۹۱

اَجِبْكَ وَأَوْعِ الْإِسْقَامَةَ رَأْسُ شَدْنِ دَوَاعِلِ

اِسْتَقْوَامِ بُوَد عَلِ اقامه كردن استقامه شد

لَقِيْتُمْ مَقْرُونِ الْإِسْتِغْنَاءِ شَرِّ ذَا شَدْنِ اِسْتِغْنَاءِ بِيْتِي

اِسْتِغْنَاءِ و بجا نراست که گویند اِسْتِغْنَاءِ بِيْتِي اِسْتِغْنَاءِ

چنان که در حی جایز است که ادغام کنند و تحت

گویند و همچنین در حی بجا نراست حیوا گویند

يَا اَدْعَامُ يَا دِيَا وَيَحْيَا هُمْ كَوْنِي بِحَذْفِ يَكِي اَز

این دو یاء

و شرح فی باب فاعل و مفعول

اَفْعَلُ الْاَوَّلُ اَفْعَلُ الْاَوَّلُ اَفْعَلُ الْاَوَّلُ

بَابُ فَعْلَالِ اَزْ بِلَا اَفْعَلُ الْاَوَّلُ اَفْعَلُ الْاَوَّلُ اَفْعَلُ الْاَوَّلُ

در شرح شاهیه ابن حاجب باب فَعْلَالِ اَفْعَلُ الْاَوَّلُ اَفْعَلُ الْاَوَّلُ

الْوَانِ و عِي و بحت لازم دانسته و باب فَعْلَالِ اَفْعَلُ الْاَوَّلُ اَفْعَلُ الْاَوَّلُ

الْوَانِ و عِي و بحت عار و حی

وگاه میشود که اول دعا رخصی باشد و ثانی در لازم
 باب افعلوا این باب منقول از فعل ثلاثی مجرد نباشد
 و گاهی میباشد متعدی مثل اعلو ط البعیر یعنی سوار
 شد شتر را و گاه لازم باشد مثل اخلو ذالبعیر یعنی
 بثنایب فثتر

باب افعلوا از برای میافعه باشد مخواتو شب المکنا
 و گاه میباشد متعدی مخواتو و ریت لفرس یعنی

سوار شدم اسب را
 و نیز حمل و شتر را
 سوار شدم اسب را

باب فقل استعمال میشود متعدی مخواتو و حجه و لازم
 مخواتو و زنج یعنی خاضع شد

و باب فقل از برای مطا و عه فقل است و گاه متعدی
 باشد چون و حجه و فخر

وَبَابُ فَعْلَالٍ دَر دُبَاعِی چُون بَابُ فَعْعَالٍ اسْت
دَر ثَلَاثِ

وَبَابُ فَعْلَالٍ هَمِيشَه لَا زَمِ اسْت چُون اِقْتَعَدَ
وَاطْمَئِنَّ

بِذَانِكِ بَابُ فَعْلَالٍ اَز ثَلَاثِ مُرِدِّه فَبِه اَمَدِه اسْت
چُون اِقْتَنَسَ يَقْتَنِسُ اِقْتِنَاءًا

وَإِنْ بَابُ مَلْحٍ اسْت بَاحِرِ نَجَامٍ وَهَمِيشَه لَا زَمِ اسْت
وَبَابُ فَعْلَالٍ مَزْمُونِ بَاحِرِ نَجَامٍ اسْت چُون
اِسْلَفْتَنِي لِيَلْتَنِي اِسْلَافًا

وَإِنْ بَابُ كَاهِي مُتَعَدِّ اسْتَعْمَالُ شَدِّ اسْت مَخْوُفُ الشَّاعِرِ
إِذَا رَى لِنَاصِرٍ رَيْدَ نَدِيبِي

یعنی بد رستیکه من میبینم بلیکیرا که غالب میشود بر من
اَظْرَدَهُ عَنِ رَیْرِ نَدِيبِي

بَا زَمِیدَارَم و میزایم اِذَا رَخُودَم و سَلَطَ مِیثُود مِیْرَم

در شرح حکایات فی المیزان تصنیف

تقصیر اینست که زیاد شود بعد از حرف دوم از اسم
سه حرفی یا ساکنه و غیره داده شود اول آن
اسم و فتحه داده شود حرف دهم مثل و جیل و
و در اسم و با حرف کس داده میشود تا بعد از آن تصنیف
مثل در کلام و در اسم ختمای حرف تا آخرش حذف
شود نحو و غیره و در کفر جیل و گفته شد که حرف
شبه بحرف زاید حذف شود چون و غیره و در
فرزد و بیجهت آنکه دال از حنجری تا است و در
زای قلب میا شود چون و غیره و در غشای پس
او را و تصنیف است غیل و غیل و غیل
و اصل و در تصنیف اینست که باشد از برای غیل
و غیره و در میاید از برای حبیب و در و یا
و از برای تعظیم نیز میاید و در و یا

فصل ثالث

۹۵

یعنی دایمیت عظیمه

در شرح بیان کلمات و معانی

مضمون با معنی است که زبانه و آخرش با معنی است
تا اینکه دلالت کند بر نسبت دادن مضمون را
با معنی که مجزئ از معنی نسبت است چون عربی و رد
و مضمون با معنی را مجزئ نماید از کلام تا نسبت چون
مکن و فاعلی هر کلام در آخر مضمون با معنی است
مضمون به باشد طلب بوی شود چون مضمون و فاعل
نیز از برای نسبت باید چون دایره و فاعل و تا معنی
یعنی صاحب زره و قبر و خرما

در شرح بیان کلمات و معانی

التقاء ساکنین یعنی اجتماع دو حرف ساکن و یک کلمه
بافت شده است دو کلام عربی که در حالت وقوع
مخبر از کتاب یا در وقت که اول از دو ساکن حرف

این باشد و در ممدعنه و شرط نیست بود و اول
 ساکنین حرف مد مخو ذایه و ماده و سراد از حرف
 یکن و ا و یا و الفیست که ساکن باشند و ما قبلشان
 از جنس خودشان متحرک باشد پس الف همیشه حرف
 مد است و حرف این مطلقا و و یا و الف ساکن است
 و هرگاه الفاء ساکنین در و کلمه باشد ساکن و اول
 کمره دهند چون قامت المری و کاهی ضمه دهند
 مثل ضرتم القوم و کاه فخر دهند مثل من الکدر

در بیان افعال غایبه

اذ غام در لغت داخل کردن و پنهان کردن است
 و در اصطلاح داخل کردن حرفی است در مثل خود

و اذ غام بوجه قسم است واجب و جایز و ممتنع
 اذ غام واجب مثل مذ که در اصل مذد بوده است
 اذ غام جایز مثل خطیه که در اصل خطیه

بود و است و انعام متع مثل مدد دت و مدد دنگ

در هر پنجاه و یک در هر بحر حکما همزه

همزه زائد در اول کلمه منقسم میشود بوصل و قطع و

همزه که در اول افعال جماعی و سداپی و اول مضار و

انها و اول امرهای آنها و اول امرهای ملایم است هرگاه

حرف بعد از مضارع ساکن باشد همزه وصل است و حذف

میشود در میان کلام و باینجه بنماید در اول و هم چنین است

همزه آل و اسم است این ایتم ایتمه

امرء امرءه لثان لثان

ایمن ایمن و در غیر اینها همزه قطع است باقی بماند

در وسط و اول کلمه چون همزه اول فعل رباعی و امر

ومضد و ان و همزه اول مضارع و غیر ذلك

فائده

همزه را در اول کلمه بصورت الف نویسند و در

دعوت ثالثه

وخطه اگرها آن باشد بصورت حروف مجاز حرکت
پیش نویسند مثل کاس بوس پیش
و اگر متحرک باشد و ما قبلش ساکن بصورت حروف
مجازی یا حرکت و نویسند مثل کمال کلام
میکن و اگر ما قبلش متحرک باشد بان قسم نویسند
که نهیل میشود مثل مؤمل و فیه و کال و در آخر کلمه
اگرها قبلش متحرک باشد بصورت حروف مجاز حرکت
پیش نویسند مثل قرء فری قو و اگر ما قبلش
ساکن باشد نوشته شود بنابر صورت حروفی مثل شیه
دیف جز و اگر دو هنر جمع شود و اول
مفتوح باشد و ثانیه ساکن هنر ثانی قلب بالف
شود و بصورت مد نوشته میشود مثل امن و اگر اول مضمو
باشد قلب بوا و شود چون اومین و اگر اول مکسوف
باشد قلب بیا شود چنان که گذشت و تشریح

دوره ناله

۹۹

نطق بجزء در غیر اول کلمه نمیکنند و در وفایست

اَنَا مَشَرُّ فَرِثٍ لَا نَبْرَ

نیز بنجاء و تفرقه در تقسیم

است بر هر تشبیه و جمع

مفرد است که دلالت بر یکی کند چون محمد و فاطمه

و تشبیه است که دلالت بر دو مقابل مفرد خود

کند بیا دلی الف و فون یا یا مفتوح ماقبل و فون

چون رجلا ن و افرئان و د و ا یجا تفصیل است که

در نحو ذکر میشود

و جمع است که دلالت کند بر بیشتر از دو و مقبلا

مفرد ثنی منقسم میشود به قسم جمع مذکر سالر

و جمع مؤنث سالر و جمع تکسر جمع مذکر سالر

است که زیاد شود در آخر مفرد او را و مضمر

ما قبل و فون یا یا مکسور و ماقبل و فون او را میشود

در فیه ثالثه

۱۰۰

مکوا از مذکر غا قبل چون زیدون و مسلمون و
هرگاه معنود مقوص باشد یعنی در آخرش یا
مکسور ما قبل باشد حذف شود و حرکت بخاطر
یا و یا یا قبل داده شود چون هادون و هادین
در هادی اگر مقصود باشد یعنی در آخرش
الف لازمه باشد الف حذف شود و ما قبل زاف
و یافته داده شود چون مصطفون و مصطفین
و مصطفی و جمع مونث سالماست که زیاد شود
در آخرش الف تا مثل منیات و سجادات

در سر نخایه و سوکر جمع تکبیر

جمع تکبیر است که تغییر کرده باشد معروض یا بزرگ
حروف جمع چون رجال در رجل یا مجدف چون رسل
در رسول و یا بتبدیل حرکات باقی حروف
مثل اسد و لاسد و منقسم میشود بدو قسم

جمع قلّه و جمع کسره جمع قلّه است دلالت کند از سه
 ماده و او زائده چنان است افعله افعل
 فعله افعال مثل ارتفعه جمع و غنیف و
 آفلس جمع فلر و غلّه جمع غلام و آفراس جمع قرّس و
 سوائے آنچه ذکر شد جمع کثرت است دلالت میکند بر ده و
 بالاتر الی غیر النّهات و گاهی جمع کثرت در محل جمع قلّه آورد
 میشود و بعکس هم جایز است و او زان جمعهای تکسر بسیار
 است که بیشتر آنها سباعیه است بعضی زان زان جمعها
 یکسر این است

شُمُوسُ اقوال اَعْمَلُ انْفُسُ فِتْنَةُ صُفْرُ
 کُتُبُ صُورُ قِطْعُ هُدَاهُ سَحَرَهُ رُكْعُ مَرَضُ
 عُدَالُ جِبَالُ بُنَاهُ غِلَانُ اَنْبِيَا مُضَنَّا جَوَاهِرُ
 وَمَضَابِجُ و این و صیغه اخر را جمع منتهی الجموع گویند
 در کس بنجاء و چنانچه در روقف

وقف عبارت از قطع کردن نظر است و تا هر کلمه اسم^۲
هرگاه تنویر داشته باشد در حالت قطع و بر وقف بشکون
شود و در حالت نصب وقف مایل شود مثل جازید و
و آیت نیک و سر زیت برید و هرگاه وقف بر تاء مابین
شود در اسم مفرد قلب بها شود مثل غفره و ظلمه
و هرگاه ماقبل اخر اسم ساکن باشد وقف شود بر کلمه و بشکون
حرکت اذ شود ماقبل اخرین بحکمت اخر این و غیر نصب است
مثل هذا بکر و سر زیت بکر و نون تا کبد خفیه قلب مایل شود
مثل قوله لستغفعا و در مثل قاض و جوار کینه میشود
قاض و جوار بشکون بعضی را را عوف دهند و گویند
قاضی و جوار می و در مثل رها زیا و کتد و زه گویند
و در انا الفیه و اکتد مثل لکما که اصلش لکن انا بود
است حرکت حین بها قبل داده شده و در وجهه
تخفیف کثرت استعمال حذف کرده تا اجتناع

و چون شدند اول زاد و ثانی ادغام کردند

در میان و بیچین کتابت بر حروف

زیاد میشود الف و خط بدو را بنک نطق با و بشود بعد

از و ا جمع چون عمر بوا و اضربوا و لیصربوها و حد

میشود از همتا هندا هولاء ذلک اولئک

لکن ثلث ثلثین اینهم و انتمیل و اسحق و

بسم الله الرحمن الرحیم و این هرگاه واقع شود بین

علم چون زید بن عمر و زیاد میشود و او در لفظ عمر

و در حالت نع و جر مثل جائی عمر و در مرتبه عمر و

بجای افتخالت نصب مثل و این عمر و او همچنین زیاد میشود

و او در اولئک و اولو و صلو و زکوة جابر است و او

نوشته شود و در قرآن بدو و او غلط است الف و

انحرک که هرگاه دو سیم باشد و منقلب و یا باشد

بصورت یا نوشته میشود و الا بصورت الف چون رخی

و در غاوا الف و چها و م بصورت یا نوشته شود چون

حُبل و بِرِض و مکر و در وقتیکه ما قبلش یا باشد مثل

اَحْمَا و اَسْتَحْمَا

و ما نوشته میشود متصل بما قبل خود اگر حرف باشد

مثل اَمِنَّا اَنَّا عِنْدَ اللَّهِ وَاٰمَنَّا نَكُونُ اُولٰٓئِكَ اَلْمُؤْمِنَاتُ

و اگر اسم باشد متصل نوشته شود مثل لَا تُصَدِّقُوا

كَلِمًا يُقَال وَاٰمِنٌ وَاَمِنْ متصل نوشته شود مثل

مِثَا وَاَمَّا و حذف شود الف ما در استغفارها مثل

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ

بیانی جزئی که در کتب بعد

او
فلما
قال
ربي لك

